

บทที่ 4 พระนิพนธ์ประการอักษร

น.ม.ส. ทรงได้ชื่อว่าเป็น “รัตนกี” แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ บทพระนิพนธ์ร้อยกรองของพระองค์เป็นที่รักและจากคำนี้ได้ในหมู่ผู้ที่นิยมโคลง ฉันท์ กາພຍ়และกลอน น.ม.ส. ทรงนิพนธ์วรรณกรรมประการอักษรของไว้เป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นเรื่องยาวและเรื่องสั้น ๆ บทพระนิพนธ์ร้อยกรองเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันได้ว่า น.ม.ส. ทรงเชี่ยวชาญในการแต่งร้อยกรองเป็นอย่างยิ่ง วรรณกรรมประทานของพระองค์มีดังต่อไปนี้

สามกรุ

ในหน้าแรกของหนังสือสามกรุ น.ม.ส. ทรงแต่งโคลงสีสุภาพไว้ 1 บท กล่าวถึงแรงบันดาลใจซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของหนังสือเรื่องนี้ ความว่า

◎ พรมพิมพ์ธรรมผู้	ภาริยา
หญิงใหญ่กรมพระรา	ธิปไต
ใจดุอาตามา	ให้หมุน
กรองกวีวันไว้	อีกชั้นศิลป์ฯ

เรื่องนี้ หม่อมเจ้าหญิงพรมพิมพ์ธรรม รัชนา ทรงเล่าไว้ในตอนหนึ่งของพระประวัติและพระนิพนธ์ของ น.ม.ส. ซึ่งอาจถือว่าเป็นเบื้องหลังของการแต่งสามกรุงก็ได้ว่า

“ครั้งที่พระราชนรุวงค์เมื่อ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ประชวรพระเนตรเป็นท้อกระจาก แลเหต์ใจไปตัดผ่ายังโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์เมื่อสมัยญี่ปุ่นยกทัพเข้าเหยียบพระนคร ได้ประมาณ 3-4 เดือน ในระหว่างนั้นได้ทรงรับหนังสือเวียนจากสำนักพระราชวัง ห้ามไม่ให้พระราชวงศ์เขียนหนังสือหรือทำความติดต่อกับหนังสือพิมพ์ เมื่อพระเนตรจางหาย ก็บังเกิดความหักใจ เกรงพระโรค “พระอรามณ์หุ่งหงิก” จะเกิดช้ำขึ้นมาอีก จึงทูลประภาษณ์ว่า พระนิพนธ์ชุดเดือนนั้นทรงแต่งไว้แล้ว 2 ประบทคือพระนลคำฉันท์แลกนกนคร เสียดายที่ยังขาดประบทโคลง น่าจะทรงหาเวลาเลือกเรื่องดี ๆ แต่เมื่อโคลงไว้อีกสัก

เรื่องหนึ่ง กวีจันนะชุดเดอกช่องท่านก็จะได้มีครบบริบูรณ์ ทรงเห็นด้วย และกล่าวพระทัยจะทรงอาทัยเนื้อเรื่องในพระราชพงคาวด้า ทำนองเดียวกับทะเลขพ่ายผู้พระโอมรุ่กกรรมสมเด็จพระปรมานุชิตฯ ซึ่งทรงยกย่องอยู่เสมอว่าໄไฟเราะย়েงนัก เนื้อเรื่องในพระราชพงคาวด้า ตอนนั้นก็ทรงเลือกเหมาะสมเป็นที่สุด

เพราะเหตุนี้ “สามกรุง” จึงก่อกำเนิดขึ้น แม้เนื้อเรื่องในพระราชพงคาวด้า ก่อน “สามกรุง” จะยาวกว่าทะเลขพ่ายมาก many ก็เป็นตอนที่น่าหยอดยกขึ้นมาทรงแต่งยิ่งกว่าตอนอื่น ๆ และก็ได้ทรงพากเพียรแต่งไปจนเป็นผลสำเร็จ.....”¹

น.ม.ส.เอองก์ทรงประภากไว้ในตอนทันเรื่องสามกรุง โดยทรงแต่งเป็นโคลงกันไว้ดังนี้

◎ อัคจิทคิดไคร่เก้น	คำเขียน
นาກบั้นนัมสนมองสมัย	มีคตือ
เกลากลั่นประพันธ์เพียร	พระพจน์
ในเมืองท้อด้อ	บีดกา
◎ แต่งโคลงแต่งร่ายได้	ถูกใจ เรานอ
นานแน่วแก้วนัยนา	ชุมน้ำ
ลงเล่นก์เป็นไร	ไปเล่า
แม้จะมีคเข้าด้า	ทุกษ์ใจ ๆ
◎ เทพไคไกอบเก้อ	การกี
เชิญเทิดหาดใหญ่ไทย	ถือน
ศักดิ์ศิริจิจารี	อารักษ์ หน่อยรา
นิกหน่ออยกอยจุ้ว	พิจารณ์ ๆ
◎ ปรารถนาหาเนื้อเรื่อง	เรاسยาม นั้นแล
ลงเนี้ยคพงคาวด้า	สักน้อย
คันคิดคิดต่อตาม	มติ
หวังบ่มถ้อยด้อຍ	ดุมເດົາ ²

¹ พระประวัติและพระนิพนธ์ของพระราชวรวงศ์เชื้อ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระราชวรวงศ์เชื้อ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ วันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2491) หน้า 83.

² พิทยาลงกรณ์, พระราชวรวงศ์เชื้อ กรมหมื่น สามกรุง. หน้า 1.

น.ม.ส. ทรงนิพนธ์เรื่องนี้เมื่อ พ.ศ. 2486 และสำเร็จบริบูรณ์เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2487 อันเป็นเวลาที่สังคมยังไม่ยุติ ดังที่ทรงแต่งเป็นร่ายไว้ว่า

◎ ไคร่ค่อมส่วนบ้ำจุบัน อันบุคคลควรคนึง ท่อไปถึงภายน่า ว่าที่สุดยุทธ
แม้ ญี่ปุ่นแพ้สังคม สยามจะผันนัณได ไครสามารถก่อภัย ไครรู้ล่าหงบ้าง ไทยจะเหง
เกรงคว้า ไข่คว้าหาหน ไหนเอยา¹

สามกรุงประกอบด้วยร้อยกรอง 5 ประเกท คือ โคลง ฉันท์ กារย กลอนและ
ร่าย หรือที่รวมเรียกว่า “กวีวัจนะ” เนื้อเรื่องแบ่งออกเป็น 3 ภาค คือภาค 1 เริ่มต้นแต่
กรุงศรีอยุธยาสมัยที่กำลังเสียแก่ชาติกา (สมัยอยุธยาสาบาน) ภาค 2 ตอนกรุงธนบุรี ซึ่งท่าน
ผู้แต่งทรงเชิดชูพระเกียรติคุณพระเจ้ากรุงธนบุรีในการที่ทรงสามารถกอบกู้บ้านเมืองให้กลับ
คืนสู่อิสรภาพได้ยกเว้นหนึ่ง และภาค 3 ตอนกรุงรัตนโกสินทร์ เนื้อเรื่องอิงพงษ์ราวดาร
ดังเเต่รัชกาลพระเจ้าเอกท่านฯ จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอันน้อมหิดล จบลง
ตอนสังคมโลกครั้งที่ 2 เมื่อทหารญี่ปุ่นบุกประเทศไทย ต่อจากนั้นเป็นภาคผนวกอีก
ประมาณครึ่งเล่ม เป็นภาคอธิบายที่ประกอบด้วยคำอธิบายศัพท์และเรื่องต่าง ๆ พร้อมทั้งข้อ^{ชี้}
คิดความเห็นของผู้แต่งซึ่งทรงเขียนเป็นร้อยแก้ว ดังความตอนหนึ่งว่า

“ภาคผนวกนี้เป็นภาคอธิบาย ซึ่งจะว่าไม่จำเป็นก็ได้ เพราะผู้รักย่อมาจะร้อยแล้ว
ผู้เรียนถ้าไม่รักคงตามผู้รู้ ผู้ไม่รักก็ถึงจะเขียนไว้ให้ก็คงไม่ถูก อันที่จริงว่าแต่ก่อนท่าน
แต่งหนังสือ เช่นพระลดาและตะเลขพ่าย เป็นทัน ท่านก็มิต้องเขียนคำอธิบายของท่าน ที่แท้
การเขียนอธิบายก็คือรับเป็นสัญญาเเต่งโคลงไม่ได้ความเจ้มแจ้งซึ่งต้องเปลี่ยนร้อยแก้วอีก
ชั้นหนึ่ง นับว่าเป็นทำหน้าที่น้อยอยู่ เมื่อนึกถอยหลังไปก็เห็นมีข้าพเจ้าเทบทะเป็นผู้แต่ง
คันแรกโดยกรรมมังที่เขียนอธิบายตนเอง คือพระนัดคำฉันท์ซึ่งแต่งกว่า 30 ปีมาแล้ว เนื้อ
เรื่องพระนัดคำฉันท์เป็นเรื่องอินเดียโบราณก่อนสมัยหมายการตะ (มีผู้ก่อรวมเข้าไปในมหา-
การตะภายหลัง) มีประเพณีครั้งโน้นแลศัพท์เก่าที่ควรจะแจ้ง จึงเลยแปลศัพท์อื่น ๆ ที่ไม่สู
จะคันหน้าอ่านเมื่อ 30 ปีมาแล้วนั้นด้วย แต่สามกรุงนี้มีฉันท์น้อย แต่งเป็นโคลงโดยมาก ไม่
ต้องใช้คำยากหรือกล่าวถ้อยความที่เข้าใจยากก็มากน้อย เหตุแห่งความจำเป็นที่จะแปลจึงหา
ไคร่จะมีไม่

¹ เรื่องเกี่ยวนั้น หน้า 274.

แต่เมื่อคำนึงไปอีกทางหนึ่ง สมเด็จพระปรมานุชิตริในสทรงแต่งพระเสงพ่ายไว้ ถึงเวลาหนึ่งเพียง 100 ปีเศษ ก็คุณเหมือนจะมีกำลังยำชั่งข้าพเจ้าไม่รู้ว่าเปลี่ยนอะไรแล้ว แม้จะเคยเห็นคำเปลี่ยนของนักพัทบ่างคนบางศัพท์ก็ไม่วางใจลงไปว่า สมเด็จพระปรมานุชิตริทรงหมายความเช่นนั้น จึงเกิดหนักใจขึ้นมาว่า ลูกหลวงเหล่านั้นต่อ ๆ ไปอาจไม่เข้าใจคำแล้ว ความหมายหล่ายแห่งในสามกรุงนี้ หนังสือที่อ่านไม่เข้าใจทันทีนั้น ถ้าผู้อ่านไม่เข้าใจก็จะต้องมีผู้ชี้แจงให้ฟัง เช่นครุศาสตร์ แต่ถ้าผู้ชี้แจงนึกหรืออุ้มเข้าใจในเวลานานไปข้างหน้าผิดกับที่ข้าพเจ้าผู้แต่งนึกหรือหมายความในเวลาที่แต่งนี้ใช้ คำชี้แจงก็อาจแนวไป จึงชวนให้เห็นว่า ถ้าข้าพเจ้าเขียนชี้แจงไว้เสียคงแต่บัดนี้จะดีกว่า

คำชี้แจงย่อมไม่จำเป็นแก่ผู้รู้ และอาจเป็นเครื่องเบื้องหนึ่ง เมื่อขับเขียนชี้แจงเข้าแล้ว ก็อาจเลือยก็อยไปตามอารมณ์ในขณะที่เขียน จึงท้องขออภัยล่วงหน้าไว้เสียก่อน”¹

ภาคผนวกในสามกรุงนั้น นอกจากจะให้ความเข้าใจอย่างกระจุ่งแจ้งในเรื่องศัพท์ แล้ว ยังให้ความรู้อันล้ำค่าเกี่ยวกับวรรณคดีและประวัติศาสตร์ จึงนับว่ามีประโยชน์อย่างยิ่ง ส่วนเนื้อเรื่องนั้น น่าพิจารณาตามที่หม่อมเจ้านทริราษฎร์วัฒน์ รัชนี (พ.ณ ประมวลกฎหมายรัตนโกสินทร์) ทรงกล่าวไว้ว่า

“เนื้อเรื่องถือตามพงศาวดารเป็นสำคัญ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนฯ ก็ พระพุทธยอดฟ้าที่ มีได้มีเจตนาที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระราชเจตนารามณ์ของทั้งสองพระองค์ ในการทำศึกกู้บ้านกู้เมืองมีเพียงแต่ที่เรารายกันว่ารักชาติเป็นปฐมเหตุ เหตุผลเป็นแต่ผลการกระทำของท่าน ข้อนี้มีปังชั้ดในพงศาวดาร แต่พงศาวดารเป็นหนังสือที่แห้งแล้ง “ตัวละคร” ไม่มีชีวิตใจ เพราะลักษณะการแต่งพงศาวดารผิดกับกวินิพนธ์ นอกจากนั้น ท่านยังได้เพิ่มหัวเพิ่มท้ายเข้ามาอีกคือตอนอยุธยา (48 หน้า) และทั้งแต่ ร. 2 จนจบ (46 หน้า) ถ้าผู้อ่านสามกรุงไม่เข้าใจแก่นของหนังสือ คือเป็นเรื่องสรรเสริญพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี (106 หน้า) และพระพุทธยอดฟ้า (74 หน้า) เมื่อน้อยอย่างเช่นวิชที่มีเนื้อสองชั้นอยู่ในระหว่างขั้นมบั้งสองแผ่น หากไปวิจารณ์สามกรุงก็หนีไม่พ้นที่จะพ้องกันว่า เป็นชนบัญญาอ่อน”²

¹ เร่องเดียว ก. หน้า 278-279.

² ขันทริราษฎร์วัฒน์ รัชนี, หม่อมเจ้า. นักกอลอนบอนเข้าแข่ง. หน้า 34.

สามกรุงเป็นพระนิพนธ์เรื่องสุคทัยของ น.ม.ส. ซึ่งพระองค์ท่านทรงเอาพระทัย
ใส่เป็นอย่างยิ่ง กล่าวกันว่าเมื่อทรงนิพนธ์ฉบับริบูรณ์พร้อมทั้งภาคผนวกแล้วก็ทรงคัดสำเนา³
กันฉบับด้วยพิมพ์คือถึง 3 ชุด เสร็จแล้วทรงนำไปฝากไว้กับผู้ที่ทรงวางพระทัยว่าจะคัมครอง⁴
ให้ปราศจากภัยสังคมได้ และทรงเก็บไว้สองหนึ่งชุด ทรงอ่านตราหาทำหนินอยู่บ่อย ๆ จน
หานไม่ได้เลยสักแห่งเดียว และทรงรำพึงอย่างปลาบปลื้มพระทัยว่า “ไม่ว่าจะเป็นอย่างไร
ก็มั่นคงเพชรพระทว้าปะหมก” สามกรุงเป็นเช่นนั้นจริงหรือไม่ น่าจะลองพิจารณาจาก
บางตอนต่อไปนี้

◎ เคยท่านของอาเจบ้าง แม้เมื่อแพดแพไหล	บางสมัย ไทยเยย เลอะเปื้อน
ทุกทราบทุกรายใน ถนนคั่งโขคโครเว้อน	เมื่อพม่า มาแซ รามาพันกงสยามฯ
◎ อัญชาตกัต็อกสู เริงร้านชาญสมรส้มย ไพรีจะค์ไทย	เคิกกษัย สมรถโน้น ไทยต่อ ตีนา
เทลงพ่ายเพิกภัยโพ้น	เพิกแพพังหนีฯ
◎ เวียงນอยุนกรม่าวนท้อง เจ้าแผ่นดินถืนกษา	ແຕກສลาย กຈັດ
หงสาวดີກລາຍ ยุบยับหັฟໄທຢ້ຽ	ເບື່ອັນ ເຫັນບໍ່ຢ້າທຳສນອງฯ
◎ นเรศวรสยามราชเจ้า เมืองพระบໍ່ญา Vu	ຈອນອຸ່ນຍໍ
พระเชษฐ์เด่องดູ	ແວ່ນແກ້ວ
ปกราชภูร្យป្រាសภัยແວ້	ດວງສວ່າງ ວັນນອ
◎ เอกาทกรณ้อง เกียรติปการราชสโหຫງ เพื่อนเส็จເພົ້າຄັກສັກ ຄລັງຄະຫຼາກທີ່ຫຼັນຫ້າງ	ນເຮັດ ເຖິກກວ້າງ ກຳຫຮານ ເຊີກລັກດີກາງາ

(สามกรุง : สมัยเทลงพ่าย หน้า 3.)

◎ สร้างสรรค์ชั้นกวีรัตน์
ผ่องประภัค์ผลอยหาพราวเวหา
ปริ้งไฟเราะเสนาะกรรณวันแหน
สมสมญาแห่งสรรค์ชั้นกวีฯ

◎ อิ่มอารมณ์ชมสถานวิมานมาย
อันโօกาสแห่ฝ่ายพระรังสี
รักมีเสียงเพียงคนที่
ประทีปทีมรสสะจังหวะโยน
รเมยรไม่เปบogoสุโนกเกะ
สุคเสนาะเสียงนกซึ่งอกโภน
โผคันนนัพนตนไปตันโน้น
จังหวะโจนส่งจับรับกันไป
เสียงนกร้องคล้องคำสำนักขับ
คุริคพท์สำนึกเมื่อพฤกษ์ไหว
โปรดประทีนกลืนผกาสุราลัย
เป็นเคลื่อนในเวลาศพยาดินดีฯ

(สามกรุง : สรรค์ชั้นกวี หน้า 27.)

◎ แตลงสมัยใกล้อวสาน รัชกาลพระเจ้าเอกทักษิณ ทรงบดินทร์ปืนอยุธยา คราว
วาสนาชนมายุ จำกบรจุชัยด้วยภัยเพริน พระยาตากระสินสันห่วง ที่จะช่วยประทังราชอาณาจักร แห่งบ้านนิมกษ์ทวิร์ษาช่วงศบ้านพลหลวง จำปลดบ่วงห่วงไย มุ่งพักตร์ไปตามยกกรรม
ถ้าบุญอุปถัมภ์จะได้เชิดหน้า ณ คราหลัง สะสมกำลังเชื้อເແວກແກລ້ວທหาร กູເກີແຜດໍານານ
สยามราชอาณาจักร คืนสู่อิสรคักค์ประสิทธิผล ยืนยงคงทนไปชั่วกาลนาน เทพเจ้าจง
บันดาลให้สมหวัง ตั้งฤทธิ์นี้ເຫຼືອງฯ

(สามกรุง : ผลจากกรุง หน้า 59—60.)

◎ ณ เมืองวินทะปืนนิก
ศดบุญบุล ณ ธนบุรี
พระฝางกำเริบกระเดิบวิถี
อุบາຍจะคิดประชิดนคร

◎ ອລັ້ມືຫວີ່ຈະກືວ່ານາຈ

ນົມືຄະແລງແສຍງສຍອນ

ຜິມາຜຣົງກົກຄົງຈະນຣນ

ປະຫຼຸງແມ່ລັງແຂຢູ່ຍາດາ

◎ ພຣະກວູນຍໍທິ່ມ່າຍ

ຈະໂຈມປະຢຸທນົບໜຸດພິມາຕ

ພຣະຝາງໄໃນຈະໄມ່ພິນາສ

ລະເລີງຜຣົງກົກຄະລາຍ

(ສາມກຽງ : ຜ້າຍມະນຸງ ທຳ 106.)

◎ ສິ່ງນາມເປັນເກົ່າອັນປິ້ມ

ໄຈເສມອ

ປຣີຄົແແຜ່ເໜອ

ເຜີຍບ່າຍ

ຍວນຈົກປິລິດໂຕກເສນອ

ໂສມນັສ

ແກ່ບ່ຽວໜັກເດຳ

ໄໝມ່ໝັ້ນນິຮັນດຣ

◎ ພິມພັກທຣົດກ່າຍນ້ຳ

ສັນຖາ ຮມ່ນແດ

ກົດປະເລີຍນຮຣມດາ

ເດັ່ນໄຕ

ຂໍ້ວັດນສັກຕາ

ກົດກັ້ນ

ກ່ອງເກີດເຊີກຈິຕິໄທ

ຊຸ່ມຂັ້ນຍືນຍາ

(ສາມກຽງ : ພຣະແກ້ວມວຽກທ ທຳ 135—136.)

◎ ແຄລັງປາງຈັກຮີກເຈົ້າ

ຈອມສົກ

ທຽງສົດບັກພົກທີ່ກ

ສຸກວ້າຍ

ຂ່າວກຽງຢູ່ງຫຍຸກຫີ່ກ

ຢຶ່ງໄໝ່ງ

ເມືອງຈະເປັນເມືອງໜ້າຍ

ໜ່ານໄໝ້ໃຈກຣອນ

◎ ອຍຮາຍີນຍັບແລ້ວ

ຖານານ ເລຍນວ

ຮນຈະດຶງລວສານ

ອີກໄສຮ

ບ່າຍບຸງພຣະກູນາລ

ບຣິເຈທ

ຮ້າສະເປັນຮ້າສີໃ້

ໂຮຄເກັ້ນເປັນໄໃນ

◎ เสียแรงเสวงเล็กๆ	ตั้งคิด
ไทยประมวณเป็นมิตร	หมกไว้
กลมเกลี่ยวอ่อนโยนอุตสาหกรรม	ผ่องจัก
ทำนุกปลุกปลอบให้	เหือดเคร้าเนาเกย์ฯ
◎ เสียแรงเหือกทั่งน้ำ	ทำมา
ยอนแยบยานอยู่รยา	ย่อຍแล้ว
ดำเนินเน็นนานหา	ทึนน
นา กบัน กลั่น พล กะตัว	กากล้าราไวฯ
◎ เสียแรงเสด็งเดชสร้าง	สมฤทธิ์
กู้ประเทศเชษฐิก	ท้วได
เสียแรงแข่งคนมิตร	เมืองม่าน
ปราบปรามราบเรียบไร้	อริกล้าพาเหียรฯ
◎ เสียแรงเป็นเหล่งกล้า	การี
สมสำกำลังนี	มากล้วน
อยู่กินถื่นฐานดี	ดังเก่า
ร่มราชภูรปราศทุกข์ด่วน	ทุกท้องทำเลฯ
◎ ความเจริญเดินหน้านั้น	นานนัก
เจือนละเดือนเชื่อนชัก	เชื่องชา
ความเอ้อมเสื่อมเร็วลักษ	ชณเดือน ลงเลย
วันละวันบ่นกว้า	บ่นกว้างทางสลัวฯ
◎ ฉันไดอยุธยาคลั่ง	ลงສลาย
ยศยุบหุบอกอาช	อกเกร้า
หลายแซกແแยกกันกากาย	กเจิงถืน
ท่างก็ยกเป็นเจ้า	จักคงยังคงฯ

◎ ผันนัชนบุรศ์สัน	รัศมี
ไทยจะเกิดกาลลี่	รุ่มเร้า
ภายในไม่สามัคคี	ครัดคร่ง
โอกาสชาติอื่นเข้า	ซึ่ข้ามตามเคยฯ

(สามกรุง : สมเด็จพระศรี หน้า 155—156.)

◎ พระปรมินทร์ปืนพ ประภรัฐประศาสน์ บำรุงราชภราไทย ในรัชกาล
ของพระองค์ ทรงพระราชนิรัศัตกรรมแสงเง่ความ ตอบคำถานพระกนิษฐ์ กรมหมื่น
มหาธรรมราชาททัย ดำเนินนัยดังนี้ แต่กระหนกซักซัก เชิดแก้พระทัย ท่านเอยฯ

◎ สังเกตพหิเทศสร้าง	โสดดิ
ใบงนิยามตามคติ	แท่งกว้าง
สมญาประชาธิ	บั้ทยะ
เราะลงดุบ้าง	แบบนั้นๆในฯ

◎ เห็นไกลในภาคหน้า จึงนรินทร์ปืนหล้า
ล้วงรือเลาทางฯ

◎ โบราณท่านว่าชา ย่องจะได้สองพร้า
เพริศแท้ทางภา ษิตเอยฯ

◎ หุนหันพลันแล่นเข้า เหยียบหล่มจมลึกเท้า
ยกแท้จักกอนฯ

◎ เราไทยในแหล่งนี้ ลำเนา รัฐนา
อ่อนหัดปรัชญาเยาว์ แบบย้อน
การเมืองเครื่องมีนมา มีมาก
แม่ว่ายังไม่พร้อม เพลี่ยงพลาทำเสียฯ

◎ เสรีผิวให้ก่อน เวลา ควรเช
เมื่อราชภร์ปราศศึกษา ส่องแจ้ง
ความสุกก่อนห้ามมา มัวมีด
เหตุที่บัญญาแดง ย่องรังทางเจริญฯ

(สามกรุง หน้า 254—255.)

◎ พระมหาชีราวด มงคลเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ขุกข้มวพระกมล เชิญปรุงชนชาติไทย เพื่อกาลไกลอนากาท ทรงออกบบทริหาร มั่นคงการศึกษา เสริมบัญญาราชภาร ปลูกสหกรณ์เผยแพร่ แห่งประชาธิบัตย ให้ผกหักไปพลา วางบัญญีนามสกุล เป็นทางหนุนสำนึก รำลึกแผ่พันธุ์ไทย ผู้awanยันนิตยน้อม นำหทัยให้พร้อม พรักไว้ในอนา คตนาฯ

◎ ศึกษาสามิคแท้

มีพระราชบัญญัติ	ทางวัฒ นานา
ภาคประดุมธัยมจัก	แยกไว้
ภาคอุดมบ่มใช้	แจกส่วน

◎ สมกรณ์การหัดให้

สภาย่ออยค่อยทำพลา	เห็นทาง
เที่ยงเที่ยบระเบียนบาง	เพื่อไว้
บชาธิบัตยจัดได้	เป็นแบบ

◎ นามสกุลหนุนเนื่องเก้า

ให้คิดชิกชำนัญ	สำคัญ
ร่วมพระครรภแผ่พันธุ	เลือดเนื้อ
ไยกุติโยงชาติเชื้อ	พัลลภ

(สามกรุง หน้า 263—264.)

กนกนกร

น.ม.ส. ทรงนิพนธเรือง ชั้นตั้งแท็ตอนกลางปี พ.ศ. 2458 แต่มาฉบับเขามาเมื่อวีกเกือบ 7 ปีก่อนมาคือเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2465 และวึงทรงจัดพิมพ์ขึ้นในปีเดียวกันนั้นเอง

กนกนกร มีคำเรื่องมากนินทาเรื่องเมืองทองในกาลต่อไป และเรื่องทุริวกรมาโรคาครี ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤต และมีผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ¹ แต่ น.ม.ส. ทรงแปลงโครงเรื่องเสียใหม่ ดังที่ทรงกล่าวไว้ในคำนำตอนหนึ่งว่า

¹ เรื่องเมืองทองนี้มีอยู่ในหนังสือของ F. W. Bain เรื่อง Descent of the Sun ชั้น นากเรศ (อัน นากทรรพ) แปลเป็นภาษาไทย และให้รู้ว่า ปทุมนคร การค้าเนินเรื่องทรงกันกับกนกนกร เว้นแต่จะเมืองและชื่อทั้งหมดแกกต่างกันไปบ้าง

“นิทานนี้มีเค้าเดิมในหนังสือสังคถกุลชื่อ กถาสริทสารชั่งเป็นสมุดรวมนิทาน ไว้เป็นอันมาก กถาสริทสารนั้นพราหมณ์ชื่อโสมเทวะได้แต่งระหว่างพ.ศ. 1606 กับ พ.ศ. 1624 สำหรับเป็นเครื่องสำราญของนังพระยาทรงนามสุริยวงศ์ มเหศีของพระมหาภัทร์ ทรงนามอนันตเจ้าแผ่นดินแคว้นกัมมีระ แต่โสมเทวะกล่าวว่าวนิทานในกถาสริทสารนี้ได้มາจากสมุดอกเล่มหนึ่งเรียกพุทธกถา ซึ่งเป็นหนังสือเก่าขึ้นไปอีกหลายร้อยปี ส่วนพุทธกถา นั้นเล่าก็คดอาเนื้อเรื่องนิทานมาจากหนังสือเก่าขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง จนไม่มีใครทราบว่าเก่าเพียงไรแน่

นิทานมาจากหนังสือเก่าเช่นนี้ วิธีผูกเรื่องย่อจะมีพิกัดวิธีของเรานิสมัยนี้ และ นิทานในสมุดที่ออกชื่อามานันตพราหมณ์เป็นผู้แต่ง ตัวเพียงฟูในเรื่องนิทานจึงมีชาติเป็นพราหมณ์อยู่บ่อย ๆ เช่นในเรื่องนี้ชื่อในกถาสริทสารเรียกเรื่อง “เมืองทอง” นั้น ก็มีพราหมณ์เป็นนายโรงเอก

“ . . . จับหนังสือกถาสริทสารคำเปลเปลี่ยนภาษาอังกฤษชั้นอ่านหาเนื้อเรื่อง พบรื่องเมืองทองเห็นทั่วทั่วที่ว่าจะใช้ได้ แต่มีลักษณะรุ่มรำที่ควรคัดแปลงหลายอย่าง จึงจับ เอาเรื่องมา “วาก” ดูใหม่พอบริบูรณ์ ยังไม่ทันจะจับแต่งเป็นกลอนก็พอยต์ได้หนังสือมาใหม่ อีกชุดหนึ่ง จึงลองจับอ่านดู ดูเหมือนจะเป็นเรื่องแรก ก็พบเรื่องเมืองทองแปลงรูปไว้เสร็จ อย่างที่เราคิดแล้วคุ้นหู แต่บรรยายไม่เกลี้ยงเกลากว่าโครงของเรางั้นยังมิทันบรรยายนั้น เป็นอันมาก หนังสือนั้นเป็นภาษาอังกฤษ กล่าวว่าแปลมาจากสังคถกุลชื่อตุริวกรมาโรคครี อันเป็นหนังสือซึ่งข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินชื่อที่อยู่เลย

เมื่อมาสนับหนาเข้าเช่นนี้ก็นับว่าโชคดี เป็นอันลงมือแต่งกลอนได้ แต่เรื่อง กนกนกรนี่มิใช่เอามาจากตุริวกรมาโรคครีอย่างเดียว ต้องกล่าวว่าประกอบด้วย (1) เรื่อง เมืองทอง (2) ตุริวกรมาโรคครี (3) น.ม.ส. ทั้งสามสิ่งรวมกัน ถ้าถามว่าส่วนไหนมาก ส่วนไหนน้อย ก็อย่างจะตอบอย่างคำรายว่า ที่(1)กับที่(2)เสมอภาค ที่(3) เท่าอย่างหลาย”¹

นอกจากนั้น น.ม.ส. ยังทรงทั้งข้อสังเกตไว้สำหรับผู้ที่จะอ่านกนกนกรว่ายว่า

¹ พิทยาลงกรณ์, พะราชวรรณ์เชอ กรมหมื่น. กนกนกร. หน้า 1-3.

“ผู้อ่านพึงระลึกว่า นิทานนี้เป็นเรื่องเดิมเป็นเรื่องแขกขันดู ผู้แต่งเป็นไทย แต่งกลอนไทยให้ไทยอ่าน แต่เป็นผู้รู้ภาษาอังกฤษ นึกในภาษาตนได้ เหตุผลนั้นความคิดความเห็นหรือเชิงความแล้วนานวนที่กล่าวว่า “อาเจียนไทยฯ แซกฯ ฝรั่งฯ ประปันกัน หลายนานา ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า ถ้าท่านเห็นว่าได้ปรุงเข้ากันกลมกล่อมดีแล้ว ก็เป็นอันใช่ได้”¹

เนื้อเรื่องในนักนกนกร่วงออกเป็น 3 ภาค คือภาค บันพ่า บันกิน และบันຍອດ เข้าไกลาส ซึ่งมีใจความโดยสรุปดังนี้

ภาคบันพ่า มีพญาคนธารพชื่อกมลภิตร บำเพ็ญบะบูชาพระอิศวรอยู่ร้อยปี เพื่อขอพรพระอิศวรให้ตนได้บรรยายรูปงาม คือมีตาสีดำเหมือนศอพระศิวะและสูกิใสเหมือนพระจันทร์ ซึ่งพระอิศวรมีประทานให้พรอันทั้งทรงวิทากว่าหนึ่งงาน เช่นนั้นจะเป็นภัยแก่ผู้เป็นเจ้าของ

เมื่อพญาคนลิมิตรได้รับพรแล้วก็กลับเข้าเมือง วันหนึ่งจึงได้พบหฤทัยงานในอุทัยานของตนชื่อนางอนุศยินดี พญาคนลิมิตรได้พูดจาฝากรักชื่นนางกยินดีจึงพากลับวังและได้นางเป็นภรรยา เมื่อได้นางมาแล้วพญาคนลิมิตรก็เที่ยวพูดคุยหาดกับพวกคนธารรพว่าไม่มีหนูนิ่งใดอีกแล้วที่จะงานสูญเสียของตนได้ ผู้ฟังก็หนักใจ ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี แต่พญาคนลิมิตรว่าถ้าหากพญาคนลิมิตรให้มีไบย์วุฒาชีป้าปะนาคนชื่นนำเพญามณอยู่หนึ่นบือยู่ที่เชิงเขาให้หลงໃหลนang ได้ พวกเขาก็จะยอมรับว่านางงามจริง พญาคนลิมิตรก็รับคำท้าแล้วไปอ้อนวอนเมียให้ทำเช่นนั้น ที่แรกนางอนุศยินดีไม่เต็มใจ แต่เมื่อสามีอ้อนวอนหนักเข้า นางก็เกิดหงมงายยอมทำตาม

ผลของการไปยัวรันพระฤทธิ์ก็คือ ทั้งสองถูกสาปให้มาเกิดในเมืองมนุษย์ ให้มีใจมุ่งรักกัน แต่ต้องพراعจากกัน เมื่อได้หงคุ่นกันจึงจะพ้นคำสาป ฉะนั้นหงคุ่นจึงถูกจากสวรรค์ (เชิงเข้าไกลาส) มาเกิดเป็นมนุษย์ พระอิศวรมทรงทราบเรื่องนี้โดยพระญาณแล้ว เกิดความเมตตา จึงทรงเด็คอกบัวมาดอกหนึ่งเนรมิตให้เป็นเมืองลอยอยู่ในสมุทร นำร่างของนางอนุศยินดีไว้ในปราสาทของเมืองนั้น รวมวิญญาณของนางกลับคืนมาสู่ร่างอีกรังหนึ่ง เมื่อพ้นคำสาป

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 3.

ภาคบันดิน นางอนุศิษย์นีมาเกิดเป็นนิธิชาติของท้าวชัยทั้จเจ้าเมืองอินทิราลัย มีนามว่า กันเกรชา เมื่อถึงเวลาคราวมีคุ่ครองนางกีไม่สนใจเรื่องนี้ แต่เมื่อถูกบิดารับเร้าหนักเข้าบ้าน ก็ทูลว่าปราชญานาจะได้คุ้งรักแม่องกนกนครและได้เคยไปเมืองนั้นมาแล้ว ท้าวชัยทัจจิให้ราชบูรุษไปเที่ยวที่เมืองร้องป่าว่าว่ามีชาญได้พบกนกครก์ให้มานอก จะยกพระธิดาให้ ฝ่าย พญาณลุมิตรซึ่งมาเกิดเป็นพระอมรสิงห์โกรสท้าวธรรมราชาเจ้าเมืองอะลากาและไม่ปราชญานา จำมีชาญตามพระประ誓ศ์ของพระบิคานภรทั้งคุณนำตัวไปคุณขังแล้วหนีไปได้ เมื่อได้ยิน คำบ้าวร้องเรืองเมืองท้อง จึงเข้าไปหานางกันเกรชา ครั้นนางตามเรื่องกนกครก์ไม่สามารถ ตอบได้ จึงถูกขับไล่ออกจาก พระอมรสิงห์จึงพยายามสืบหาหนทางเพื่อจะไปกนกนคร ในที่ สุดก็เดินส์และปลาเป็นผู้นำไปจนถึงกนกนคร

เมื่อพระอมรสิงห์ไปถึงกนกครก์ได้พบร่วงไว้ในวิญญาณของนางอนุศิษย์ จึงเข้าใจ ว่าเป็นศพนางกันเกรชาจึงเสียพระทัยมาก พอเส็จลงสระในวังก์ส์ส์เกลิบเคล้ม มาร์ตัว อีกครั้งหนึ่งว่ากลับมาอยู่ที่สระเมืองอินทิราลัย จึงได้เข้าไปหานางกันเกรชา ถามนางว่าทำไม่ มีคพอยู่ที่กนกนคร นางได้พึ่งก์รัลลิ่งชาทิก่อนได้ ร้องให้คนสันชีพ วิญญาณกลับไปเข้า ร่างที่กนกนคร แล้วเที่ยวเดินทางเสี่ยงภัยไปตามที่ต่างๆ ฝ่ายพระอมรสิงห์เมื่อเห็นนางวาย ชนม์ลงต่อหน้าก็เสียใจ ผลจากวังเข้าบ้าไปอย่างไม่มีคุณหมาย

หลังจากที่พลัดพรากจากน้อยนานและต้องทนทุกษ์ทรมานมากแล้ว ทั้งคู่ได้ พบกัน เมื่อพระอมรสิงห์ใช้พระ咒รักพั่นนางกันเกรชาขาดสองหัวเนื่องจากภัยคุกคาม เสือแล้ว ต่างก็สั่นพระชนม์ เป็นอนันต์คำสาปของพระฤทธิ์ ได้กลับไปสู่เมืองพั่ตามเดิม

ภาคบันยอคเข้าไกคลาส เมื่อพระอิศวรเห็นพญาคนธารพกับนางอนุศิษย์ลอยกลับ สู่สวารค์ก์ทรงยินดีที่หงษ์สองพันคำสาป ทรงพระสรวัตตังมาถึงบนโลก ชั่งคนหงษ์หลายได้ยิน เป็นเสียงพ่าวร้อง

น.ม.ส. ทรงนิพนธ์กนกนครเป็นกลอนหกหงษ์เรื่อง สาเหตุที่ทรงแต่งเป็นกลอนหก นั้นพระองค์ท่านได้ทรงชี้แจงไว้ว่าในคำนำตอนหนึ่งว่า

“เมื่อตอนกลางปี พ.ศ. 2458 ข้าพเจ้าได้แต่งพระนลคำนั้นท์เสร็จแล้ว เวลาว่าง ก็จะลองแต่งกพย์กลอนอย่างอื่นคุ้บ้าง นึกว่าเมื่อได้แต่งฉบับนี้ยิ่งกว่าแล้ว จะแต่งอะไรอีกเห็น จะง่ายเสนง่าย แต่เมื่อได้ลองแต่งอะไรคุ้ก็ชักจะวนไปเป็นฉบับที่รำไป กพย์กลอนอื่นกลับจะ

หากกว่าฉันที่ไปทั้งนั้น อันที่จริงเราท่านย่อมเห็นกันว่าการแต่งฉันท์ถูกครุฑอย่างบริสุทธิ์นั้น ยากกว่าแต่ก้าพย์กลอนชนิดอื่น ๆ ทั้งหมด แต่ถ้าท่านลองแต่งฉันท์คุ้มสัก 3,000 บาท จะ “เพียง” แล้ว ท่านคงจะเห็นว่าแม้แต่กลอน 8 ชั้งถูกหมิ่นว่าจานถึงได้ซื้อว่ากลอนคลาด นั้นก็ต่ำไม่ได้คล่องเหมือนนั้น เมื่อลองจับแต่งคุ้มบ้างก็ถูกกักไม่ให้ร่อพอยาคน คุ้มเหมือนเรา ยังไม่ทันรู้วัฒนก็ลายเป็นฉันท์ไปเสียแล้ว วันหนึ่งข้าพเจ้ามีธุระจะต้องการโคลงสักบบที่นี่ จึงจับแต่งเป็นโคลงสุภาพอันเป็นกาพย์กลอนชนิดซึ่งข้าพเจ้าเลิกแต่งนานนน เพราะหะนงว่า แต่งได้คือพอยาทัวแล้ว ในวันนั้นกลับนี้จะแต่งโคลงสุภาพ จึงขึ้นต้นได้ 2 บาท และก็ ชะงักอยู่ อีกประเดิมเดียวโคลงที่แต่งแล้ว 2 บาท และที่ยังไม่ได้แต่งอีก 2 บาทนั้นลาย เป็นฉันท์สักทุลไปถึง 4 บาท โคลง 4 บาทกับฉันท์สักทุล 4 บาทนั้นผิดกันมาก แต่ก็เป็นไปได้ ข้าพเจ้าเคยเป็นเช่นน้อยพักหนึ่ง จนนีกิวิกว่าจะแต่งอะไรมากจากฉันท์ไม่ได้ต่อไปอีกermann การเป็นดังนี้ทำให้มีมานะคิดว่าจะขึ้นแต่งกลอนให้janได้ . . . ”¹

แล้ว น.ม.ส. ก็ทรง “ทั้งใจแต่งอย่างพิถีพิถัน”² จนกระทั้งกลอนกันกรอบ บริบูรณ์ นับเป็นกลอนหกที่ถูกต้องตามหลักการแต่งอย่างครบถ้วน จึงทำให้พังคู “แข็ง” และจำเป็นต้องมีศัพท์แปลง ๆ ทำนองเดียวกับการแต่งฉันท์ เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระ มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง “ชะ—ชะ—ยะลำ” ลงในหนังสือดุสิตสมิตรเล่ม 20 พ.ศ. 2466 เป็นทำนองล้อเลียนกลอนหกของ น.ม.ส. ไว้ดังนี้

“ข้าพเจ้านี้กิว่าจะแต่งชุมคำบลชะอ้ำเป็นฉันท์ แต่เผอญไปปั้นหนังสือขึ้นเล่มหนึ่ง ชูงชือ...ชืออะไรกีช่างเด็ดพระชนี ไม่ใช่ใบปลิวขายหนังสือเล่มนั้น ในคำนำแห่งหนังสือเล่มนั้น เช่าว่าแต่กกลอนหกเหละเป็นของยกนัก ยากกว่าแต่งฉันท์หลายเท่า ฉะนั้นข้าพเจ้าผู้ เป็นคนอวศดีอยู่เสมอจึงได้ตกลงใจว่า จะต้องแต่งกลอนหกบเข้าบ้าง ถ้าท่านผู้อ่านพบ กลอนใดที่เข้าใจว่าไม่ใช่หกแท้ละก็ ขอได้โปรดนับคูใหม่ให้ได้หกจังได้ แต่ถ้าท่านนับเป็น หกไม่ได้ ไม่ใช่ความผิดข้าพเจ้าเน้อ !

กลอนหกชุม ชะ—ชะ—ยะลำ

ขอกล่าวกลอนหกยกคำ	เล่าถึงชะอ้ำคำใจ
ขอชุมชะอ้ำสำราญ	ในໄລໂຄໂລໂຮອງ

¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 2.

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 5.

(ເລື່ອ ! ໂດຍແປລວ່າຂ່າຍໄກນີ້...ບ.ກ. ພ້າພເຈົ້າຕອນ : ອ້າວ ! ເປັນເສີ່ຫຼັນໃໝ່
ລະທ່ານ ລົງໄປໄຕ “ໂນໂລ” ຄືວ່າ “ເລາ” ກໍາໄທຢ່າງ ເຮັນນີ້ເອງ ຮຽມເນີຍມິນທກວີເຂົາກ້ອງປະ-
ທິມູ້ກັບພົກພົກແລ້ງຂຶ້ນບ້າງສິກຳກ່າວເອີ້ນ)

ພວ່ນພວ້ມຕໍ່ຫັນກັບກັນນີ້	ເຮືອນຫານຮ້ານຊໍາວຍື່ນ
ເຈົ້ານາຍຂຸນນາງຕ່າງທີ່	ຈອງທີ່ຂີ້ງຈະຂໍາ
ເຖິງວິດີນຄົນນາຫນາວ	ຝັນກຣາວພຣັງຍັງຄໍາ
ຊ່າງເດີຕືືກທີ່ຊ່າງທຳ	ຈວນເຂາເຫັນຄໍາເຫື່ງກັນ
ນຶກນ່ານີ່ມີນິດ	ຫຼຸມນຸ່ມກວີພວ້ມສຣົພ
ລອງນີ້ກະລິກທຶນ	ປະຈຸນປະພັນຮົບທກລອນ
ນຶກ ນ.ມ.ສ. ຕົວລີກ	ປະກົບປະເສີງສູ້ອັກຊຣ
ກຽງເທັກຍ່າຍບປ່ຽນບກລອນ	ໂສກະອັກຊຣບົມພິພ
ນັ່ງຄອຍໜັນກົງວັນເພື່ອ	ແລເຫັນລັບເມືອງຈົ່ມຫລິມ
ແນ່ງຕອມນອມຕາຕອຄຣິມ	ຍວງຈົ່ມປາກເຈາະເໜມະໂອຍ

(ບ.ກ. : ເລື່ອ ! ຍວງ ແປລວ່າກະ່ໄກນີ້ ? ພ້າພເຈົ້າ : “ຍວງ” ກີ່ຄົວ “ຍຸ່ງ” ນັ້ນເອງ
ແປລງ “ອຸ່ງ” ເປັນ “ວ່າ” ຕາມແບບ ບ.ກ. : ພອແລ້ວ ໄມດ້ານກະ່ໄຍແລ້ວ ພູດທີ !)¹

ອຍ່າງໄຮກ້ຕາມ ນ.ມ.ສ. ກີ່ທຽບທຽບວ່າຄັພົກຍາກ ທີ່ໃຊ້ໃນການການຄຽນຂ່າຍນັ້ນເປັນ
ຂ້ອນກົວຮ່ອງ ຈຶ່ງທຽບເຂື່ອນຄຳໜີ້ແຈ້ງໄວ້ໃນການອົບນາຍ ແລະທຽບທຽບການສັງເໝີໄວ້ທ້າຍ
ເຮືອງກ້າຍ ບໍ່ມີຫາເຮືອງຄັພົກຈົງນ່າຈະໜີໄປ ສ່ວນກລອນທິກໃນການການຄໍໄພເຮົາແລະດີເດືອນເພີ່ມ
ໄດ້ເປັນເຮືອງທີ່ຜູ້ອ່ານຈະທັງຄັດສິນກັນທ່ອໄປ ໂປຣຄົງພິຈາລະນາຄວາມບາງຄອນຈາກການການຄໍ ດັ່ງ
ຕ້ອງໄປນີ້

◎ ເນື້ອນນີ້	ເພື່ອນພູມຄານຮຽບຮັບໜັ້ນໄສ
ຍື່ນເຢາະເຄົາຄັດຂັ້ນໄປ	ໂຮຄໃນໂຄກນີ້ມີຢາ
ພອແກ້ພວໄຂໄດ້ບ້າງ	ແຍບອ່າຍ່າຍື່ອງຍັກຮັກຊາ
ງົງຕັດຮົງຕົງຕາ	ກລັດກລັດເພຣະຄູທີ່ພິ່ນເວົາ
ຍັງຫາໂສກປັບຄືໄດ້	ມີມາກາຮາກໄໝ້ໃນເຕາ

¹ ອ້າວໃນ ເປົ້ອງ ພ ນກຣ. ການພະວະນົມຄື. ໜ້າ 18-20.

แรงฤทธิ์ปลิดพลันบันเทา
 แท่ช้ายอันพิษความสวย
 โรครักโกรหลงทรงกาย
 ท่านจงแจ้งใจไว้บ้าง
 นัยนาทารามงานดี
 ทางงานตามจิตต์คิดເຄີດ
 ແຕ່ອງគົນຄរາຢູ່ການດາ
 ກາກອື່ນດື່ນອູ້ຍຸ້ກຳບັງ
 ນາສີກເກສານ່າຮັກ
 ເຮົາວ້າງນາງහິ່ນພຶ້ງໝາ
 ອີກັນງາງຮ່າງຈຸກຄູກໃຈ
 ບາງນາງງາມເຫລືອມເມື່ອນິ້ງ
 ອີກອງຄໍທຽບຄະດີນັກ
 ບາງນາງສອາງເຂວອັນແວ້ນ
 ທິ່ນິ້ງຄວາມງາມຈົບຕົກອົງຄໍ
 ຈັກວ່າງາມເນທຽມຍິ່ງ
 ຖານາງເສີຍຫວານການດາ
 ນັງຮາມງາມເກັ່ນງາມກຣຣຣ
 ດຸງຄວາມງາມແກ້ມງາມກຣຣຣ
 ຕ່າງນາງຕ່າງນາມຍາມຍາວ
 ຈັກວ່າໂຄຮາມກວ່າໂຄ

ຟູ່ເຫັນພິຫວັນຜ່ອນຮ້າຍ
 ກັກນັ້ນຈັກບໍ່ຍ່າຍໜ້າຍ
 ຈັກຄລາຍຄວາມຮ້ອນທ່ອນນີ້
 ອັນນາງກະຍາຍ່າກົງ
 ວັ້ນສີຂອຈັນທຽບຂວັງຫາ
 ພາມເລີຄແລເພື່ອເຊື່ອວ່າ
 ໃຊ່າກາທັງອົງຄໍນລັກຊັນ
 ແກ້ມຄາງໂຄມຍາງທຽບກັກ
 ພຣັນພຣັກແນ່ແລ້ວຖາໄຮ
 ເພຣະພມເພື່ອກອງຜ່ອງໃສ
 ໄໃໄລແລຮັບກັບພັກທົງ
 ບາງຫຼູງທົ່ວເຮົາພຣະຫັກ
 ນາງທິ່ນພຶ້ງຮັກຮູບທຽງ
 ອີກອງຄໍວັນແຂນແສນສ່າງ
 ໄກເຫັນເປັນມົນຄລາ
 ກວ່າຫຼູງຊື່ງງາມນາສາ
 ພາມກວ່ານາງອື່ນໜີ່ນພັນ
 ຈັກຍາກວ່າຍິ່ງສິ່ງສຽບ
 ພາມກວ່າອື່ນໜີ່ນລັນໄດ
 ຕ່າງນາງຕ່າງນວລແຈ່ນໃສ
 ຂ້າໄມ່ເຫັນດ້ວຍກັງນັ້ນ

(ກນກນຄຣ หน້າ 14—15.)

◎ ເຮອາວັນທຣາມວ້າໃຈຕົ້ນ
 ຈຸງກຣພາກນົກຣາໄລ
 ແລ້າດາບສພຣາກລ້າ
 ພບໂຍຄື່ງຊັງຕນ

ນາງຈື່ນຄໍວອນທ່ອນໄຫວ
 ມຸ່ງຫັນມາໃນໄພຣພນ
 ແກບໄກລ້າໄຫລ່ພາປລາຍຫນ
 ອານນິ້ງແນ່ແລນານ

គីអលកកំប្លើវិបែកតូន
ដូរសការការងាយប្រាម
ទនវតខេខែកួដបានឱនបន
ធម្មាយយាមដីយល់ដឹងតុន
កាំងកាំពេកហូរុងវីងអីនី
កាំងកាំពេកមាយតាក្រុងការី
តាមសកតណែនីង
ជាមនដែរតាមភ័ណីនីរោះ
តុនមេត្រឡប់បានឱនខាង
បានឱនឡើងឯណាតីនី

ឃោនមេនីនកាត់នីវិធាគត
សារមួយចូរបូយិគិន
ប្រាសិរិនីបានឱនបនិន
មុនិនទេទៀនីវិកាយ
បនកាបានីច៉ូនហាយ
រោរាយកាបុរុងវីងតួ
មូនវីងបនកាយសោ ។
មេនីនកុំពោះបានឱនគិន
ជាចិត្តតាមកីឡាតុន
បានឱនឯណាតីនី

(កនកករ ណា 20—21.)

◎ នានាគីឡីរីយោះកីឡី
អតិថិជនប្រាសិរិនីនី
ហូរុងខេខែកួដបានឱន
ធម្មាយយាមដីយល់ដឹងតុន
កាំងកាំពេកហូរុងវីងអីនី
កាំងកាំពេកមាយតាក្រុងការី
តាមសកតណែនីង
ជាមនដែរតាមភ័ណីនីរោះ
តុនមេត្រឡប់បានឱនខាង
បានឱនឡើងឯណាតីនី

ក្រុងឯណាតីនី
ករោងអារម្មណី
ករោងអារម្មណី

(កនកករ ណា 28—29.)

๑) อ้างคำกราบบาน
 ไม่คิดมีคุ้ชิด
 หყูงไม่อยากมีสามี
 อันพวงบุปผามาลัย
 ควรจำธรรมคานาไร
 นั้นโคลาดานารี
 อันกนกรเข้าทรมวัย
 ไปฟังรังเกียจเกลี้ดกลัว
 บัญชาเมี๊เต่าก้าหา
 หาได้ใช่่ายชาดี

อันกนกรเข้ายาจิตร์
 กล่าวเกลื่อนเบื้องบิดบิดไป
 หาในโลกนี้หาไหน
 เกลี้ดแมลงภู่ใช้รักมี
 จากไม่รับได้ใช่ที่
 พึงมีสามีแบบตัว
 เติบใหญ่สมควรมีผัว
 ดูกบัวเกรงผึ้งห่อนมี
 ภารดาสมศักดิ์สมศรี
 สมกับเทวีลูกเราฯ

(กนกนกร หน้า 34-35.)

๒) ปางหลังยังมีวัดใหญ่
 ชำรุดชุดรวนจวนพัง
 ในบริเวณวัดนั้นใช้ร
 คั้นคาวเสนสนุกสุขกาย
 หอนห้องห้องเที่ยวหากิน
 โถมนบ่มบ้ำช้านาน
 เหตุไม่เคยออกนอกแหล่ง
 ความคิดคิดคงทนนาน

คือเทวลาดยริบฟัง
 ฝูงคังคาวอยู่มากมาย
 เกลื่อนกล่นผลไม้เหลือหลาย
 ไปว่ายอ้มหนำสำราญ
 นอกถินคือเทวสถาน
 ชุมชนเชื้อช่านาเชื้อจะ
 จังแสดงโง่งำหยาเหยอะ
 เลอะเทอะเต็มที่ซึ่คร้าน ฯ

๓) วันหนึ่งในเมืองราษฎร
 เดินรีบหลบผ่อนลงลาน
 มีนกเค้าเม瓦ตัวหนึ่ง
 รีบลืมหนีฝนเข้าไป
 ฝ่ายฝูงคังคาวราบิน
 ยังบินเยี่งเห็นอยเมื่อยพลัน
 ไม่มีอันตรายบังเกิด

มีယายแก่คนหนึ่งจ้าน
 เข้าเทวสถานทันใด
 มาถึงที่เทวศัย
 กับยาวยแก่ใช้รพรมกัน
 โผลินริกรัวตัวสั้น
 พากันเกาะอยู่คุเดา
 แทกคืนเบ็ดเตลิดเปล่า ฯ

ประภัยในภูมิลำเนา	บันทางสั่นหวั่น
เกะย้อยห้อยหัวเป็นรา	คั้งคาวคิดโนใจวิล
สองน้อครีเครื่ิน	คิดพางต่างบินลงมา
ถึงที่ยาวยแก่แก่นั่ง	จึงคั้งค้าวเข้าไปหา
ย่ออบนอนน้อมบูชา	พลาญมีวาราตามไป
◎ ข้าแต่ท่านผู้ชักดี ท่านน้มซื้อคือคร	ประจำษ์ประจำษ์ใหญ่ เป็นอะไรงแตลงแจ้งจริง
พวงเรอาจะเป็นที่พึง พึงคำรำวอนอ่อนอิง	หวังสึ่งสุขล้วนถ้วนสึ่ง ເດີດທ່ານຜູ້ງຽງກຽງฯ
◎ จักกล่าวข้างฝ่ายยาเย่า	เห็นคั้งคาวเข้าไปหา
ยอมย่อขอความเมตตา	ယายเจ้ามายาตอบไปฯ
◎ คุราฝุ่งเจ้าเหล่านี้ ครรัคหรือคือคร	อยู่นี้หัวโถโงใหญ่
กູ້คือพระบรมพรหมມື ນกนັນຄົມຍຽກລິນຫຼຸ	บອກให้จงฟั่งคงຈິນຕົ່ງ นามสรัสวดีทรงສິລິປົງ ໂບກົນເປັນຍານຝ່ານຝ່າฯ
◎ คอยอยค່ຽວหนึ่งฝันหาย	จຶ່ຍາຍຜູ້ສຸຄຸມສາ
อกจากวัดร้างพลาญคลາ	ໄຄດตามมรรคาตอบไป
ส่วนกเก้าเมวนั่นเล่า	เห็นວัดເບີນເຢ່າໂຕใหญ่
ນີ້ຈີ້ ຊື້ຂັ້ນຫື່ນໃຈ	ຈຶ່ອຍໆອາຍີຕ່ອມາ
ฝ่ายฝุ่งຄົງຄວນນໍໃຫ້	ກັດຄືມໄຈຫຮາ
ແວດລົ້ມພຣັນກັນບູ້ຈາ	គິດວ່ານກູ່ງສູງຍົກฯ
◎ วันหนึ่งມີຍຽກລິນ	ແວວາມນາມຈົວສົດ
ບິນกรายหลายແລ່ງແຮງລດ	หมายປັດປັດເຫັນອຍເນື່ອຍລ້າ
ຈຶ່ງສູ່ຮຸ້ມຫັກພັກອູ້	ປະຫຼຸງວัดร้างข้างหน้า
ກົງຄາວແປລກໃຈໄຮມາ	ເຂົ້າຫາພลาຍตามຄວາມไปฯ

- ◎ ข้าแต่ท่านผู้ชูศรี
เราเห็นหนแรกเปลกใจ
เรื่องอรุณงามแท้แลเดิม
เราเห็นเป็นใหญ่ในคืน
- ◎ ปางคิชนิยนก็ถ้าความ
จับ nok สูเจ้าเข้าใจ
พานะพระสรสวัตติ
รูปล้าสำอางนางรัก
- ◎ ก็ถ้าหว่าเราเยาะเยี้ย
ปากหูกเบื้อเหลือความ
อาคน้ำว่าเป็นกษัตริย์
พุกได้มีอยาวยา
โน่นแน่นคือมูรุภูศรี
หรือใช้รัสภาน่ารัก
- ◎ นกยูงยินข้อคำหยา
สองบิจกิกตอบไปพลัน
คือนกเค้าเมวคอกเจ้า
เจ้าย่าพึงคำสำนวน
กูมีเววอกนกยูง
รูปซ้าอ่าโอลิเกิต
- ◎ ก็ถ้าตอบว่าอย่าปด
พระสรสวัตติครีกู
ว่าโน่นคือยูงสูงศักดิ์
หวังให้กูเชือเหลือกลืน
- งานฉวีคือทองผ่องใส
ท่านนี้เป็นอะไรครับยิน
แพร่แพร่ศพราวดรังยิ่งสัน
ใจถวิลไคร่ถามนามไก่ฯ
- ตอบความให้สั้นลงสั้น
กูใช้รันกษัตริย์ลักษณ์
เทวีเลิกรบมีอภากดิ์
ใจเจ้าประจักษ์ใจปวงฯ
- เจ้าเอี่ยงกำเริบใหญ่หลวง
ชาบจั่งใจบ้าปหยาบช้า
ลักษณ์สูงเลิศก้าวหนักหนา
คิดว่าพวกเราเฉล่านัก
ใช่นกอปปี้อับลักษณ์
เกาเพกย์ชัมมุนนั่นฯ
- ถึงความลงเอยเพ้อผัน
นกนั้นใช่คิชีศรีบวรณ์
ลงเชือเปล่าฯ น่าสรวล
ข้อคดปดปรวนแปรคิก
จงฟุงเจ้าพึงชั่งจิกต์
ลืมตาตูนิดคงรู้ฯ
- โภหกสตฯ เจียสู
เชอตรัสบอกกูหวานชื่น
เองจักมาปดคดขึ้น
ขณะนี้คำเท้าเผิดลั้นฯ

◎ นากยูงได้พึ่งคังคาว โผลจากวัดร้างพลาangบิน ไม่เห็นเป็นคุณประโยชน์ สัตว์ต้องถือทนจนตาย	ดึงดืออ้อฉาภล่าวนิน สูญเสียสำนักพักกาย จักแก้ความโนดให้หาย ไม่วายโง่เข้ามาเม้มันท์ฯ
◎ ผ้ายังคงคังความนั้นใช้รั้ เข้าไปปันบนอ้มพร้อมกัน เพราะคิคว่ายุงสูงคักต์ บัญญาไม่มีวีเวว	หฤทัยปรีเพرمเหมหรรษ อภิวันท์ให้วัวเจ้าเค้าเมว ทรงลักษณ์เลิศเหลือเชือเดว คลาดแคลลัว เพราะเข้ามาเปาใจฯ
◎ เมื่อนั้น	(กนกคร หน้า 77-80.)
เห็นพญาคนธารพ์ภรรดา พากันผันจากฟากดิน ทราบแจ้งแห่งเหตุเกทพาน บีชาควบสพรตเลิศ สันสาปหลาบจำลำเกี้ยง เหมือนพื้นจากผันอันร้าย ภริยาสามีปรีดา	พระอิศวรเป็นเจ้าเนหา ช้ายายพยองนงคราญ สูญเสียพิพากษ์ไฟศาล เพราะกรรมนำการณ์เกิดเป็น จึงเกิดการสาปบาปเขี้ยง เหะเห็นลิบลิบกลับมานา ผันผายสู่สวรรค์ธรรมชา ชื่นหน้านวลเรียงเคียงกันฯ
◎ ทรงพลางพระลือศุภรา ชาวดินยินเสียงเยี่ยงนั้น	สำราลก้องหล้าพื้ลัน สำคัญไกว่าพ้าร้องฯ

(กนกคร หน้า 184.)

พระนลคำฉบับที่

น.ม.ส. ทรงนิพนธ์พระนลคำฉบับที่ ๕๕ เต็มทันปี พ.ศ. 2456 และทรงแต่งจบ
นริบูรณ์เมื่อวันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ. 2458 ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพระองค์มิได้แต่งติดต่อ กัน
กราดเดียวคังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนพระประวัติ หนังสือเรื่องนี้ น.ม.ส. ทรงจัดพิมพ์ครั้ง
แรกเมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2459 โดยมีจำนวนเพียง 63 ฉบับเท่านั้น เพราะทั้งพระทัยจะ
ให้เป็นร่างไว้ชั้นหนึ่งก่อน ดังคำชี้แจงที่ทรงไว้ว่า

“เมื่อแต่งสำเร็จแล้วให้เสนอขึ้นเป็นที่ชื่นชม หัวจะเอาไว้เป็นร่างลาย ๆ ฉบับกันต้นฉบับหาย ครั้นเขียนเสร็จแล้วอ่านสอบคุณเห็นพิคมากมาย... การคัดผิดนั้นจะเป็นเหตุให้ฉันที่ชื่นไม่ได้เป็นอนุชาด คิดคังนึงจึงจัดพิมพ์พระนลคำนั้นเป็นครั้งแรก สำเร็จในเดือนกันยายน พ.ศ. 2459 จำนวนฉบับที่พิมพ์เพียง 63 เล่มนั้น การพิมพ์ครั้งสำคัญนี้หารับเอาเป็นร่างซึ้นหนึ่งก่อน ไม่ใช่เพื่อโฆษณาและจำหน่าย”¹

นำสังเกตว่าในระยะเวลาเดียวกันกับที่ น.ม.ส. ทรงนิพนธ์และจัดพิมพ์พระนลคำนั้นอยู่นั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เรื่องพระนลอยู่ด้วย เช่นกัน คือ พระนลคำหลวง ดังพระราชนิพนธ์คำนำของหนังสือเล่นนักตอนหนึ่งว่า

“อนึ่ง หนังสือ “พระนลคำหลวง” นี้ ข้าพเจ้าได้แต่งแล้วเสร็จตั้งแต่ปี พ.ศ. 2457 แต่การตรวจฉบับพิมพ์และแก้ไขแล้วเสร็จเมบากลอนต่าง ๆ กินเวลานาน และจะทำไปโดยรีบวันไม่ได้ หนังสือจึงฟังจะได้ออกจำหน่ายในปี พ.ศ. 2459” ²

เรื่องพระนลนี้ เดิมเป็นภาษาสันสกฤตชื่อ “นโลปَاขยานม” ซึ่งเป็นเรื่องแทรกอยู่ในมหาภารตะ แล้วต่อมาฝรั่นนำมมาเปลี่ยนเป็นภาษาอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนภาษาอังกฤษ ของ Sir Monier-Monier Williams แล้วทรงเทียบกับภาษาสันสกฤต ส่วน น.ม.ส. นั้นได้ทรงอ้างว่าเปลี่ยนหรือเรียนเรื่องมาจากภาษาอังกฤษ ฉบับใด แต่ในคำอธิบายท้ายเรื่องพระนลคำนั้นที่ได้ทรงกล่าวถึงหนังสือนโลปَاขยานฉบับ M.W. คือ ฉบับของ Sir Monier-Monier Williams ไว้ด้วยเช่นกัน พิจารณาจากเนื้อร้องแล้ว ความใน “พระนลคำหลวง” และ “พระนลคำนั้น” ก็ทรงกัน คงเช่น

◎ อักษรโรมัน	ศรีสวัสดิ์
อยู่หัวงอกลงพนา	เป็นสั่งแห่งแนวไฟร
ชุมชื่นรื่นอารมณ์	ลมเพยพัตราบัดใบ
คุสุขสนุกใจ	เหมือนแลกๆ ลมหายใจ
อโศกคุณเสนสุข	ช่วยดับทุกข์ด้วยสักครา
โศกเศร้าเผาอุรา	อ้าโศกโกรข้าร้าย

¹ พิทยาลัยกรรณ, พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่น พระนลคำนั้นที่ หน้าแรก.

² มงคลเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ พระนลคำหลวง. หน้า (3)

อโศกโยคกีํไกว
 ได้เห็นพระกาสาล
 พระนั้นชื่อพระนลด
 เป็นผู้นำทรงธรรมวัย
 พระองค์ทรงสวัสดิ์
 ทูลหัวหมยันตี
 พระมีผ้าห่มกึง
 อันกายกาสาลไชรั๊
 เห็นเรือบังหรือไม่
 เหนืออย่างลำบากองค์
 อ้าคันอโศกใหญ่
 พฤกษาอย่าช่วยพูด
 อโศกเหมะสมญา
 จงตอบให้ขอบใจ
 พุทธางทางครวญครร
 โศกพลาสนางเทว

จงตอบไปด้วยหมาย
 ผ่านมาบังถูกอย่างไร
 ผู้เรืองรองอธิกษัย
 นามนิยมหมยันตี
 เป็นนิษัทธิบดี
 มาทางน้ำบังถูกใจน
 ปรากฏครึ่งหนึ่งนั้นไว
 ผัวเชืออ่อนสุนทร trig
 พระทรงชัยฤทธิรงค์
 คันคันป้าโอ้อาครู
 ถูกไชรั๊โศกบสัญ
 จงตัดโศกไวโศกใจ
 ตัดโศกครุฑิไร
 ตัดโศกใหญ่ให้สักที่
 อกรະกำช้าโศก
 เวียนอโศกยึ่งโศกศัลย

(พระนลดคำหลวง สรรคที่ 12 หน้า 189—191.)

◎ อ้าวีৎโศกະศุภวัณน
ข้าการยานร่วมกิริม

◎ ท่านไชรั๊โศกสุขประเสริฐ
ถูกโศกไวโคนถปจาร | กลันต์เฉลิมรมย
นลราชนรินทร

ศิริเลิศณะราวดอน
นลเวศณะราวดง |
| ◎ อาครีอโศกະครุเสรษฐ
แม้นทราบบุลพระนลดทรง | ภยะเฉทดวงพง
ภพผู้ประภากร |
| ◎ จงช่วยอำนวยคุณแตลง
ทางโถจะพบพระมหิธร | ระบุแจ้งวิถีร
ทุ่มบอกบุลเรา |

◎ ศูนย์กลางวิริยะบัน	ปริศนาบางเบา
ท่านไซรัสสิติกัลพันล้านา	กับสมสมัญญา
◎ พราพลงพระนางนุชพิลาก	ชาลดาพระนัยนา
เกรว่าสร้อยละห้อยอรุรา	จารสันทะรัญชาน
	(พระนลคำฉบับที่ ๑๒ หน้า ๙๕.)

เนื้อเรื่องในพระนลคำฉบับที่แบ่งออกเป็น 26 สรรคหรือ 26 ตอน มีใจความโดย

ย่อ กังนี้

พระนลเป็นกษัตริย์กรองนครนิษัท ทรงมีรูปงามและโปรดการทดสอบ ตัวน อีกเมืองหนึ่งคือนครวิทราช มีพระภรรยาเป็นกษัตริย์ ซึ่งมีพระราช妃สาวโฉมงามมากชื่อ ทมยันที

พระนลและนางทมยันที มีพระทัยไฟดื้อกันตั้งแต่ทั้งสองพระองค์ยังไม่เคยได้ พบรักกันเลย ทั้งนี้เนื่องจากคำเล่าลือในความเก่งกล้าสามารถของพระนลและความงามของนาง ทมยันที วันหนึ่งพระนลเสด็จประพาสสวน ทรงจับทรงได้ทั้งนั้น ทรงสวดมนต์ขอชีวิตและ รับอาสาไปผ่านทางทมยันที พุจชาให้นางรักพระนล พระนลก้มย่อน ทรงสั่งทำตามสัญญา จนกระทั้งน้ำใจแล้วครุ่นคิดถึงแต่พระนล พระบิชาของนางจึงประกาศทำพิธีสิ่ยุมพร กษัตริย์ ทั้งหลายจึงเสด็จไปเมืองวิทราช รวมทั้งท้าวจตุโลภบาลคือพระอินทร์ พระยม พระวรูป และพระอคันธ์พากันเสด็จไปค่วย เมื่อพบกับพระนลกลางทางท้าวจตุโลภบาลก็ขอให้เป็นทูต ไปบอกให้นางทมยันทีเลือกเทพองค์หนึ่งองค์ใดเป็นสวามี พระนลจำต้องรับคำ แต่นางก ยืนยันความรักของนางที่มีต่อพระนล และในพิธีสิ่ยุมพรนางก็เลือกพระนล จึงเป็นอันว่า นางทมยันทีได้อภิเชกกับพระนลท่ามกลางความชื่นชมของเทพทั้งสี่ พระนลจึงพานางทมยันทีกลับนักรนิษัท

ต่อมาเมื่อ ๒ ถนนคือกลับทวนทามาเข้าสิงพระนลและเข้าสิงสกุล แล้วไปยุ่ให้พระ บุษกรอนุชาของพระนลไปท้าพระนลพนัสนักษาโดยยาเมืองและทรัพย์สมบัติทั่ง ๆ เป็นเงิน พัน ในที่สุดพระนลแพ้ ต้องพานางทมยันทีออกจากเมืองไปสู่บ้านได้รับความทุกข์ยากแสบ สาหัส มิหนำซ้ำ กลิ้งสิงพระนลให้หนึ่งนางไปอีก นางทมยันทีทิ้นขึ้นไม่เห็นสวามีก็เที่ยว ตามหา แซชิญกับบันทรายท่าน ๆ แต่ก็ยังความชื่อสักยสุาริกต่อพระนลเป็นทั้ง จึงรอย

พัฒนาได้ จนได้มาอย่างเจ้าเมืองเจที ออยคุอยพึ่งข่าวพระนล ผู้ส่วนพระองค์นี้ได้ไปพบนาคราชในกองไฟ จึงช่วยชีวิตไว้ นาคราชจึงกัดพระนลให้มีรูปประจำตัวเป็นพิกลพิการเพื่อไม่ให้ใครจำพระนลได้ พร้อมทั้งแนะนำให้ทรงเปลี่ยนชื่อเป็น瓦หุกแล้ว ให้ไปอยู่กับท้าวฤทบุรรณเพื่อเรียนวิชาสถา ต่อเมื่อท้องการจะถอยร่างค้างเดิมก็ให้นิภถังนครราช พระนลก็ทรงทำตาม

ฝ่ายพระภีมะพระบิดาของนางทมยันที ครั้นทรงได้ทราบเรื่องพระนลเสียเมือง และพาระเชิงภาพเนื่องไปก็ทรงให้พระมหาณ์ออกตามหา จนกระทั่งพบนางทมยันทีจึงพากลับเมืองวิตรรภ แล้วเที่ยวสืบหาพระนลต่อไป พระมหาณ์คนหนึ่งไปพบพระนลในร่างของวาหุก จึงขับกลอนพระนลนารื่องของพระนลและนางทมยันที พระนลได้ฟังก็ถอนสะอื้น พระมหาณ์จึงนำความกลับไปทูลนางทมยันที นางจึงออกอุบายน้ำให้พระมหาณ์ไปทูลท้าวฤทบุรรณว่า พระภีมะจะทำพิธีสมุดพรานางทมยันทีอีกรังหนึ่ง ท้าวฤทบุรรณจึงให้วาหุกขับราชรถไปยังเมืองวิตรรภ ระหว่างการเดินทางท้าวฤทบุรรณก์สอนหัวใจสถาให้พระนลโดยพระนลโดยพระนลสอนหัวใจม้าให้เป็นการแลกเปลี่ยน พ沃วาหุกได้หัวใจสถา ผีที่สิงพระนลอยู่ก็หนีไป เมื่อไปถึงเมืองวิตรรภแล้ว นางทมยันทีได้ประภาศความบริสุทธิ์ และความจงรักภักดีอันมั่นคงของนางพระนลจึงถอยร่างค้างเดิม ต่อจากนั้นพระนลได้เสด็จไปยังเมืองนิษัทท้าพระอนุชาให้เล่นพนันสถากันใหม่ คราวนี้พระบุษกรแพ้คลอด พระนลจึงได้ราชสมบัติกลับคืน แล้วจึงเสด็จไปรับนางทมยันทีกลับมานครนิษัทต่อไป

พระนลคำฉันท์ประกอบด้วยฉันท์ชนิดต่าง ๆ หลายชนิดโดยมีก้าพย์ปันอยู่บ้าง ทำให้มีศัพท์ต่าง ๆ อยู่มากมาย แต่ น.ม.ส. ก็ทรงแก้ไขเรื่องนี้ทั้งการทำคำอธิบายศัพท์เอาไว้ตั้งแต่สรุคเรกจนถึงสรุคสุกด้าย พิมพ์รวมไว้ในตอนท้ายเรื่องด้วย คำอธิบายนี้นอกจากจะทำให้เข้าใจความหมายของศัพท์แล้วยังทำให้ผู้อ่านได้เรื่องอื่น ๆ เพิ่มขึ้นด้วย จึงนับว่ามีประโยชน์มาก ส่วนความไฟเราะราบรื่นของฉันท์นั้นผู้อ่านจะได้พบโดยคลอด คั้งคั่วอย่างต่อไปนี้

◎ อัญชัญประนามนประนาม	พระสยามสวามี
เชลงฉันท์ประพันธสคุตี	นรเทพเกกิ่งไกร
◎ จักรพรรดิขัตติยนรินทร์	ปฤพินทร์ทิพลัย
คั้งรามรามพไทด	กิตศักดิ์ประจักษ์จินต์

- ◎ สมเด็จพระเมนทร์ฯ
เอกอัครราชทูตพม่า
- ◎ นามเมืองกีเร่องกิติวิมล
นามราชกีเร่องกิติประภา
- ◎ สถาบันพิมพ์สหกิจ
สถาบันพิมพ์สหกิจเนื่อง
- ◎ ในหลวงรัชกาลปัจจุบัน
สันติสุขสุวัฒนาภิรัตน์
- ◎ สุรย์จันทร์บันทินนิกา
เวรเปลี่ยนและเวียนศิริวี

วชิราลัยราชนิกร
ทสุคันธ์สมัญญา
พระยาบุพพระราชา
กรเทพประเทศเรือง
กลแก้วกำਯเมือง
นิตรชจารธรรม
ทิวทั่งະະกกลางวัน
ทรงจั่ดราตรี
จากรานุจารี
ปริวัตระผลักกัน

(พระนัดคำฉันท์ หน้า 1.)

- ◎ ยังมีกษัตริย์นิษธรรมภูร
ลือชามพระนามนلنรา
- ◎ เฉกนัตรอุปถัتنิษธรรม
สมบัติพิพัฒะนี
- ◎ ทรงศักดิ์ประจักษ์จิตประจำ
นานาคุณานุคุณจุน
- ◎ ทรงเดชวิเศษศรีสิภูร
เฉียงราชภูรพระราชนุปสมณ์
- ◎ ทรงโฉมประโภมจิตประเจิด
สำไประพลพิมพ์พรรณ
- ◎ แก่ล่วคคล่องทำนองอศุชาติ
เป็นปืนมหาราษฎรา
- ◎ รัชลักษณะจักรเวท
เชิงชั้นพนันนตระแวง
- ◎ อวยทานอุทานอุทัยເຫດ
บรรเทิงສเริงສਰิระໄກ

นลราชสมัญญา
ธิปทั่วไฟทศรี
อภิรอมยะลาภี
ธรรมีระบีบุญ
รสมรณะวิราศรุ
จิตเหิมเฉลิมรมย
อภิฤทธิ์ปราการ
อดิเรกอเนกันท์
สิริเลิศรังสรรค
ผิวพิศก์ติดตา^๑
ราชดาดผยองพา
รถอื่นบชื่นแข้ง
นรเศรษฐีกำแหง
จิตรกักระหนกนัย
นรเลิศสุชาลัย
ยพิบติบีชา

◎ เสน่หาพลาธิกพหด ให้เมษาญาณหอยทา	นรชนระปือชา นพแทเกดย์บ์เที่ยมทาน
◎ เกริกเกิร์ต์กระหลบพิภพแม่น เสنمศักดิศักรัมชวน	ภพแม่นมโพพาร สุรศิทธิรังสรรค์

(พระนลคำฉันท์ หน้า 3-4.)

◎ เมื่อนั้นนิมัธนาต นวลดงพงวา	ยลราชกานดา มวิตาสวิไถยศรี
◎ โภภากค์สองอ่อน เพราพร้อมลม่อ้มมี	อรชรสุพรรณี ศิริเลิศสรณุตา
◎ เอวองคงอ่อนแอน ลัยเย้มยะยาวยา	อุรະแม่นประทุมมา มะกนุทบดีเชย
◎ เพญจันทร์บ์เพญจริง ไครโกระได้เคย	คุหญิงฉั้นเลย ยลนางสำอางเหมือน
◎ รำพึงกลึงเลึง ดาวเด็กแซเรือน	พิศเพ่งพระเพญเตือน กิจทุกมิพึงทำ
◎ หวานหักหักห้อ ความชุ่นระกายคำ	จิตแท้ทวีรำ สุเทพธิร์มา

(พระนลคำฉันท์ หน้า 20.)

◎ สันที่พำนักพระนลหมอง สองจากนกราชนะพน	และพระนองกีหม่นมน นิกรนอกกำแพงเมือง
◎ อาหารกีจันพลกีไร มนัสือกบเลือกรสประเทื่อง	อุรະไี้รະคายເគືອງ ชີວະແທບທລາຍລາດູ
◎ ໂຫຍທິວະຫວິຫຍວິຍນ ໂຈນຊຸດປະກຸາຖຸພລພາດ	ແລະພຣະເຄີຍກີ່ມໍນຫານ ອຸຮະເວັ່ນບໍເຄຍຫານ

(พระนลคำฉันท์ หน้า 59.)

◎ ไอโอนกเจง	ลีมคำพร่ำเพรง	เล่นเบี้ยเสียเมือง
เริศรังกลางไฟร กับแกนเสน่ใจ	ห่อนไฟชำเลื่อง	วัววุ่นชุ่นเชือง
◎ ทึ้งเมี่ยกลางบ่า	ทรงไว้ศัยยา	ตัดผ้ามาไป
สงสารกานดา	น้ำตาหลงไหลด	อั้งวังกลางไฟร
กลัวพิษนานา		
◎ นุ่งผ้าครึ่งฟืน	ชาบัลย์วนคืน	สะอื้นโศกา
เดินเดียวเปลี่ยวปลง	จิตม่งมองหา	ห่อนพบกรรดา
เบือกฝุ่นชุ่นเคือง		
◎ ไอโอนกเจง	ลีมคำพร่ำเพรง	เล่นเบี้ยเสียเมือง
ทึ้งเมี่ยเสียได้	ห่อนไฟชำเหลื่อง	เคยกล่าวเนื่องนีอง
ให้สั้นแก่นาง		
◎ ว่าทราบมั้ยมรณ์	หมายออมสมร	ถูกห่อนอาจขนาง
บักดี้หนีไป	อยู่ในหนองย่าพร่าง	น้องน้อยคงกลาง
คงเดือดอาดูร		
◎ เมต堪านงน้อง	ซอกซ้ำร้าวัง	ราไฟในกุณฑ์
หมองมัวผัวร้าง	ทุกข์นางร้อยคุณ	คืนค้ากำลูน
ปลดทุกข์ประเทือง		
◎ ไอโอนกเจง	ลีมคำพร่ำเพรง	เล่นเบี้ยเสียเมือง
เมี่ยอยู่กลางไฟร	เชิญไฟชำเลื่อง	ปลดเกร้าเปล่าเปลือง
อย่าปรากเมตทา		

(พระนลคำฉันท์ หน้า 144.)

◎ อัญชยมกรณ์มื่นพิทยา	ลงกรณ์รณา
พระนลคำฉันท์บรรจง	
◎ สมหวังดังจิกคิกทnung	สันบทหมคลง
ก์เปร็มก์ปริมอึมใจ	

◎ เหตุรักหักห้อหุทัย เวลาที่ว่างบางวัน ◎ น้อยน้อยค่อยประคิษฐ์คิกบรา ครุลหุใจ ◎ พลาดพลั้งยังมีหรือไร บพนกนั่นนึกเห็น ◎ ว่าลันท์ถูกถ่วงการเป็น คุ่วไไดเพ่งเลึงทำ ◎ วางแผนจับเล่าผู้จำ ระบบทางดูดเชียน ◎ หวังใจไว้คำจำเนียร ประสบพระไส้ใจแสวง ◎ ไกร่เป็นพยานคำสำคัญ “gradeวีถุนแล้งแหล่งสยาม” ◎ คำรบไทรรัตน์เรืองราม เสวยสวัสดิ์สมบูรณ์	พาไปเยี่ยมใน จงคำสำคัญ อ่านหนาทวนไป ฉบับที่กวีอีน คันคว้าหาคำ เชิญยลผลเพียร ครุณันท์ท่านแดลง ขอคุณหนุนความ

(พระนลคำฉันท์ หน้า 237—238.)

เหเรอ

น.ม.ส. ทรงนิพนธ์บทเหเรอ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จ พระปูกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชพิธีทรงเปิดสะพานปฐมบรูษราชานุสรณ์ (สะพานพระพุทธ ยอดฟ้า) ซึ่งมีขึ้นในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ น.ม.ส. ทรงเล่าถึงเบื้องหลังการแต่งเหเรอ บทนี้ รวมทั้งการใช้บทเหเรอในพระราชพิธีครั้งนั้น ไว้อย่างสนใจในภาคผนวกของหนังสือสามกรุง ความว่า

“สะพานพระพุทธยอดฟ้าข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา เชื่อมฝั่งพระนคร ให้เดินติดต่อทาง บก ได้กับฝั่งธนบุรี เป็นสิ่งสาธารณประโยชน์ชั้นสูง ไว้เป็นที่ระลึกวันครบรอบปีที่ ๑๕๐ ตั้ง แต่วันที่สมเด็จเจ้าพระยามหากราชตรีศึกยกทัพกลับจากเมืองเขมรมาถึงฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ทรง

รับเชิญกรองราชสมบัติประดิษฐานพระราชวงศ์จักรี และภายหลังทรงสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นอนุสาวรีย์ของพระองค์สืบมา พระปักเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ที่ 7 ในพระราชวงศ์ทรงเบ็ดสะพานเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475 เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตราสพลมารคถึงเชิงสะพานผึ้งพระวันออก ทรงเบ็ดพระบรรรูปพระพุทธยอดพ้า และประกาศเบ็ดสะพานเป็นทางสัญจรแล้วก็แห่เสด็จข้ามสะพานไปถึงผึ้งพระวันตก เสด็จลงเรือพระที่นั่งแห่พยุหยาตราสพลมารคก็นสู่พระราชวัง

ก่อนเบ็ดสะพานพระพุทธยอดพ้าหลายเดือน มีงานพระราชทานเลี้ยงใหญ่ในพระบรมมหาราชวัง.....พระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสแก่ข้าพเจ้าว่า เสนนาบดีทหารเรื่องทราบบังคมทูลเห็นว่า วันเบ็ดสะพานพระพุทธยอดพ้า ควรจะมีบทเที่รือใหม่ แต่งพิเศษสำหรับแห่ในกระบวนพยุหยาตรากลับจากทรงเบ็ดสะพาน ทรงพระราชดำริให้เนื้อขอบทวาย จึงพระราชทานมอบให้ข้าพเจ้าแต่งถวายใหม่

ข้าพเจ้ารับพระราชโองการคืนนั้นแล้ว ก็แต่งบทแห่รือใหม่ให้เสร็จเนื้อพอที่ พลพายจะท่องจำขึ้นใจ และซ้อมให้คล่องก่อนวันงาน เมื่อแต่งเสร็จแล้วพิมพ์เป็นเล่มสมุด 150 เล่ม เป็นหนังสือส่วนทั่วของข้าพเจ้าทูลเกล้าฯ ถวาย อีกสองสามวันเมื่อพระเจ้าอยู่หัว ทรงอ่านเป็นที่พอดพระราชนฤทธิ์แล้ว ก็โปรดเกล้าฯ ให้ราชเลขาธิการเขียนบอณาจึงข้าพเจ้า และให้พระราชทานฉบับพิมพ์ของข้าพเจ้าไปที่กระทรวงทหารเรือ เจ้าน้ำที่ในกระทรวงนั้น ก็พาตันเสียงนามมอบให้ข้าพเจ้า เพื่อนัดซ้อมให้ข้าพเจ้าฟังที่ราชบันฑิตยสภาแล้วที่บ้าน สำหรับจะนำไปสอนพลดพายต่อไป

ต่อมาก็ได้แต่งบทแห่รือใหม่ให้เสร็จแล้ว ถ้าเปลี่ยนเป็นเรือครีสตุพวรรณแหงส์ ขอให้แกบทแห่เปลี่ยนชื่อรือเสียให้ถูก ข้าพเจ้าว่าแต่งบทไว้แล้วว่าทรงเรือครีสตุพวรรณแหงส์ก็จัดเรือนั้นเป็น ลำทรงซี ได้แต่งบทแห่ก่อนจัดเรื่องเป็นนาน เหตุใดจึงเลือกเรือผิดจำแล้ว เขาอีกกว่าเรือ อนันဏนาราชได้ซ้อมเสร็จแล้ว ถ้าเปลี่ยนเป็นเรือครีสตุพวรรณแหงส์ก็จะต้องยาและซ้อมกันใหม่ อีกลำหนึ่ง ข้าพเจ้าว่าจงกลับไปรับยาและซ้อมใหม่อีกลำหนึ่งเดิม ชื่อรือเรือครีสตุพวรรณแหงส์ แต่งบทได้ไฟเราะ จะใช้เรือซึ่งชื่อไม่เข้ากับบทไฟเราะกระแสไฟได้ ที่จะให้แก่นั้น ข้าพเจ้าแก้ไม่ได้ พระเจ้าอยู่หัวก็มีพระราชดำรัสว่าดีแล้ว ถ้าแก้ก็จะต้องทูลเกล้าฯ ถวายร่างที่ขอพระ-

ราชธานแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบราชการ ย่อมาจะเป็นการกราบบังคมทูลพ้องไปในก้าว ที่นำพา เล่าเล่นนี้ เสนอบดีกหารเรือเห็นจะไม่ทรงทราบ แล้วข้าพเจ้าก็หาได้เล่าถ่ายไม่ วันแห่งนั้น เรือครุสุพรรณหงส์เป็นลำจาริลงค้างค่า

ก่อนวันแห่งปีรณะ 15 วัน หัวหน้าพนักงานผู้กำกับการซ้อมกระบวนการแห่งไปทาง ข้าพเจ้าที่ราชบัณฑิตยสภาอกว่าเมื่อวานนี้ได้ซ้อมกระบวนการแห่คลอดทาง มีเหตุการที่ แต่เมื่อ เรือพระที่นั่งออกพายตั้งแต่พลับพลา rim สะพานพระพุทธยอดฟ้าไปได้ประมาณครึ่งทางจึงจะถึง ท่าราชวรดิษฐ์ บทเทเก็หุมดเสียแล้ว ขอให้ข้าพเจ้าแต่งเพิ่มขึ้นราวด้วยทั่วจังหวะ ข้าพเจ้าว่า แต่งให้เป็นกองแล้ว ถ้าแต่งเพิ่มขึ้นอีกเท่าทั่วจะมีเวลาซ้อมหรือ เพียงที่แต่งไปให้เท่านั้นก็ดู มากันก้อยู่ เพราะทางก็ไม่ไกล ถ้าไม่พอก็ให้ห้ำลง ถ้าห้ำลงแล้วยังไม่พอก็จงทวนข้างปลาย อีกเที่ยวหนึ่ง หรือจะเอาบทก่ามาเพิ่มก็ตามใจ แต่ที่จะให้แต่งอีกนั้นไม่แต่ง ชาเกินไป เสียแล้ว

วันถึงวันแห่เข้าจาริ ออกเรือพระที่นั่นเริ่มแห่ต้นไปได้ประมาณครึ่งเดียว ก็ถึงท่าราชวรดิษฐ์ ครั้งท้ายแห่บหงส์ได้ให้ หงส์เป็นพระเมื่อวันแห่นั้น เมื่อซ้อม หงส์ 1 หนน้ำลง

เนื่องเรื่องของแห่เรือบทนักล่าวถึงการเสียกรุงครุยชัยเมื่อ พ.ศ. 2310 พระเจ้า ภาคสินทรงกู้อิสรภาพได้ ภายหลังเกิดเหตุจลาจลขึ้นภายในจังหวัดพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ได้ทรงสถาปนาราชวงศ์จักรีขึ้นสืบมาจนทุกวันนี้ นอกจากนั้นบทแห่ยังมีบทชุมชนวน เรือและชุมเมืองรวมอยู่ด้วย

หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนา โยวสพระองค์หนึ่งของ น.ม.ส. ทรงให้ข้อ สังเกตเกี่ยวกับเนื้อเรื่องของแห่เรือบทนี้ว่า

“บทนี้คุณเมื่อนจะเป็นเรื่องแรกที่ยกย่องพระเจ้าภาคสินขึ้นเทียบเท่าพระพุทธยอดฟ้าฯ ต่อจากนั้นท่าน (น.ม.ส.) ก็ทรงพระทัยว่าในโอกาสต่อไปจะได้ขยายเรื่องของมหาราชสังฆ์เป็นบทสรเรสิฐพระเกียรติตามแบบยวนพ่ายสรเรสิฐพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และจะลงพ่ายสรเรสิฐพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวร ประมาณ 10 ปี หลังจากนั้นแห่เรือจึงได้ทรงเรื่องสามกรุง..”²

¹ พิทยาลัยกรุง, พระราชวังค์เชอ กรมหมื่น.สานกร หน้า 299-302.

² จันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนา, หม่อมเจ้า. นักกอลนบอนเข้าแข่ง. หน้า 33-34.

บทที่เรื่องพระนิพนธ์ของ น.น.ส. ชั่งทรง ไว้เป็นโครงสร้างภาษาไทยเรื่องนี้ มีความไพเราะสนุกสนาน และมีเนื้อหา กินใจเพียงใด จะสังเกตได้จากความบางตอนที่ยกมา ดังท่อไปนี้

◎ งานผังกราฟพาร์ที้เพียง พระชนิ่งครีสตุบรรณาธิการ	พรหมทรง รหักหัว
ทรงส่องล่องลอยลง กลอนเกรียนเพลินพายจั่ง	รองบาท พระฤา พากย์เจ้าจำเรียงถวายแล้ว
◎ คำบนนี้มีคุณค่า งามเวียงอันเกรียงไกร	ดังบัวเบิกเบิกนานใจ ไกรเกรียงแม้นแม่นมาก
◎ กรุงเทพฯพรังสฤทธิ์ เพริศแพรวแก้วแกมคำ	เจกแจ่มจิตรวิศวกรรม คำแก้มมุกค์สุขนัยนา
◎ ปราสาทราชมนเทียร ลอยลักษานภา	คือวิเชียรเชิคชุด นภาผ่องส่องรับกัน
◎ ปราการทรงภารก้า หอยุทธ์เยี้ยยุทธ์หยัน	ท่วงทีท่าห้ามรัน ยรรยงเยี่ยมเอี่ยมอัมพร
◎ ไตรรัตน์จำรัสเลิด อาวาสศาสนานาทร	เจดีย์เทอดทีบั้งกร ธัมมะเหมือนเดือนนำเดิร
◎ พระเกียรติพระเกริกกลั่น บ้านเมืองเรืองจำเรญ	ชนทุกชั้นสรรเสริญ จำรูญรัชวััฒนาการ
◎ พระวงศ์องค์อิศราช พร้อมพรักรักภูษร	เสนานาถย์ราษฎร ภูธรเศี้ยงเยียงชาตรีฯ

(หน้า หน้า 65—66.)

◎ ถืนฐานบ้านเมืองเรา โชคหนุนบุญบันดาล	ท้องจับเจ่านาเป็นนาน ไดเชิดหน้าครานนเอง
◎ พม่าข้าศึกหลวง หฤทัยไทยยำเยียง	ยกหัวพจั่งมกรีนเครง พอเพลี่ยงพล้าเข้าข่ายเสีย

- ◎ เหลือผู้เจียวยุธยา
ถูกเค้นเหมือนเข่นเกย
- ◎ วัครังเจดีย์กวน
โพธ์หักบักห่อไกร
- ◎ บ้านแตกสาเหรากขาด
หมดท่าทางหาภิน

เหลือจักกล้าชูหน้าเงย
ตัวเป็นทาสชาติเป็นไทย
วิหารหัวโนบสั่นหายไป
ไตรบีญกกลงดิน
นอนวินาคปรากทรัพย์สิน
เที่ยวซุกซ่อนซอกซอนเชา

(แห้ว หน้า 67.)

- ◎ หากเกิดผืบบุญหลาก
เกียรติแก่วันกู้แผ่นดิน
- ◎ พม่าเวียนมาอีก
เหนื้อยายากตรากรรำใจ
- ◎ น้อยน้อยค่อยกระเตื้อง
โชคยามงามพอดี
- ◎ ภูเนศเกตุแผ่นดิน
โรคทับอับบัญญา
- ◎ เปล่าปลดหมดสิทธิโชค
เมืองไทยดังไฟเบลว
- ◎ บัวบันกันอีกรัง
แม่พม่าจุ่มacao
- ◎ เคราะห์ที่มีบุรุษ
เรื่องร้ายกล้ายเป็นเบา
- ◎ ครั้งนั้นน่าหวั่นใจ
ทันวงค์คงจักรี
- ◎ เศก็จะเดิงราชสิ่งหาสน์
ยกเขี้ยวนห์นทรงครง

บุญทำนานมากเจ้าหากสิน
ตีพม่าล่าแหลกไป
เพียรจักนีกแผ่นดินไทย
ความประศรั้นบ่ห่อนมี
เพียรปลดเปลืองเครื่องยา
เกิดโชคร้ายม้ายบีชา
ถึงครัวสั้นวะสนา
ความดีดับกลับเป็นเลว
พระพระโรคพาแหลกเหลว
คือชีวิตจักปลิดปลง
นึกถอยหลังนั่งพิศวง
จักเป็นใจนหน่อไทยเรา
องค์เอกอุทุมสุดชาญเชาว์
โชคยังหนนบุญยังมี
แต่ไทยไม่หมดคนดี
บัญญาอาจุยทราสารร์ทรง
นำหน้าชาติกาจารณรงค์
ทรงแก้กู้สู่สวัสดิ์

(แห้ว หน้า 69.)

◎ คำบ่นมีปราโมทย์	ทรงสมโภชราชภารา
บีนราชย์พยุหยาตรา	โดยชลามารคมากพลเมນ
◎ ทรงกวีสุพรรณวงศ์	แลระหงส์แหงแสน
วงศ์ทองล่องมาแทน	ไม่เพริคพรั้งยิ่งเรือทรง
◎ พลเรือเสือแดงดาย	คุพุดพาดเยี่ยมอาจอง
มือการยกพยายาม	ยกร่อนร่าห่านกบิน
◎ เรือขบวนยาวสายล	เรี่ยวแรงพลในชลสินธุ
งามองค์ทรงแห่นдин	ตั้งเจ้าหล้ามาตรฐาน
◎ แลจำแม่น้ำกว้าง	ทั้งสองข้างทางชลธี
หญิงชายมากมายมี	มาตรฐานราชสมภาร
◎ สวยสวยแม่สาวสาว	ผัดหน้าขาวในครัวงาน
นวลเบงแต่งทรงกระการ	เจ้านวลพรั้งยิ่งนวลปลา
◎ นั่นแน่แม่คันนั่น	เบื่อนหน้าหันหนีนัยนา
อย่าอยาเลยสายตา	จะดูกว่าปลากางเบื่อน
◎ แก้มแดงแสงสดสี	แกงลันจีกระมังเหมือน
ถามนิคงอย่าบีบเบื่อน	แก้มชาหรือดังซื่อปลา
◎ เนื้ออ่อนอ่อนน่วมน่วม	แม่รูปทั่วทั่วนาวา
นึมนุ่มนุ่มนัยนา	เนื้ออ่อนแน่แม่งามพี
◎ งามสมเม่闷ดก	แสร้งหยิบหยอกใส่บหี
มุ่นวยสวยนามมี	บังคกสั้นสรรสมทรง
◎ ผุ่งคนมาคั่บคั่ง	สะพรีบพรั่งคงคาดรง
เอินอึมปรึ่มใจจ	ทั้งผู้เฒ่าผู้เยาวภา
◎ เหล่าเรือเหลือหากร้าย	ไม่จังคล้ายเรือกันยา
เครื่องยนต์ยั่นวรรคา	ว่องไววิงยิ่งลมปลิว

(เรือ หน้า 69-70.)

◎ สรวงชีพอยุษลิทัวร์	อาเตียร
ทศพิธราชธรรมเสถียร	เทอคหล้า
ฉันนำหนำเนืองจำเนียร	นิรทุกษ์ พระเทอญ
เฝ่าพระพุทธยอดฟ้า	ยิ่งฟ้าสตาวา

(เหตุเรื่อง หน้า 72.)

เสภาสภา

น.ม.ส. ทรงนิพนธ์เรื่องนี้ เมื่อ พ.ศ. 2480 กับพระสหายอีกหลายท่าน ซึ่งร่วมอยู่ในกลุ่ม “นักกลอนบ่อนเข้าแข็ง” อันเป็นกลุ่มที่เกิดขึ้น สมัยที่ทรงทำหนังสือพิมพ์อยู่ ณ วังถนนประมวญ หมู่บ้านเจ้านครจิราภิวัฒน์ รัชนี ทรงเล่าถึงความเป็นมาของนักกลอนบ่อนเข้าแข็ง และที่มาของหนังสือเสภาสภา ว่า

“ในหนังสือประมวลมารคและประมวลวุวนัน พากพระสหายมักแต่งสักวามถังกัน ตามที่เห็นว่ามีข่าวอะไรที่สะกดใจสักกิจกรรมนั้นๆ ให้แต่ง บางทีก็เล่นเบนเรื่อง (เช่นสักวา ไปรษณีย์เล่นเรื่องรามเกียรต์) ในการนี้ท่านมิได้ใช้พระนามและนามจริงกัน มิได้ใช้นามปากกากัน แต่สมมติว่าต่างคนต่างเป็นเจ้าของวงศกว่า ใช้ชื่อวะเป็นนามปากกา วันอาทิตย์ หนังสือพิมพ์หยุด พากท่านที่มาผ้าหอนเย็นๆ ทุกวันก็อาจมาทั้งแต่เช้า รับประทานอาหารร่วมโต๊ะเสวยแล้วอยู่ๆ ก่อจันค่า บางวันในฤดูร้อนท่านเสวยเข้าแข็ง (ข้าวแข็ง) เจ้าของวงศกว่า เลยได้ชื่อว่า นักกลอนบ่อนเข้าแข็ง”

กลอนจากบ่อนเข้าแข็งที่รวมมาให้ทั้งสักวะและเสภา ในที่นี้จะกล่าวถึงเสภาสภาก่อนวันหนึ่งเจ้าคุณอุดมฯ (พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์) ท่านมาผ้าหูลปรึกษาเรื่องหนังสือที่จะพิมพ์เจ้าในงานพระราชทานเพลิงศพคุณหยุงของท่าน (ม.ร.ว. แฉล้ม อุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์) เวลานั้นน้ำเฉลิม* น้ำประภา* และเจ้าคุณประกิจฯ* ก็อยู่ด้วย ท่านตกลงว่าแต่งใหม่สักเล่มจะดีกว่า เล่นเสภาเรื่องครีรินนชัย ให้ทุกคนแต่งตามประสบการณ์ที่ได้เคยผ่านมา เมื่อรับราชการอยู่ เจ้าคุณอุดมฯ ท่านรับเป็นธุระคิดต่อ กับน้าธรรมศักดิ์* และน้าสุรินทร์*

* น้าเฉลิม คือ เจ้าพระยาแพลเทพ (เฉลิม โภมากฤต ณ นคร) น้าประภา คือ พระยาประภากรวงศ์ (ว่องบุนนาค) เจ้าคุณประกิจฯ คือพระยาประกิจกฤษศร์ น้าธรรมศักดิ์ คือเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (ตนนั้น เทพหลังสกิน ณ ออยชา) และน้าสุรินทร์ คือพระยาสุรินทรราช (นกยุง วิเศษกุล) หมู่บ้านเจ้านครจิราภิวัฒน์ รัชนี ทรงเล่าว่า ท่านเหล่านั้นพอยาให้ทรงเรียกว่าน้า เพราะท่านไม่ชอบนับญาติกันเจ้า

เท่าที่จำได้ก้านได้กำหนดควันเผาไว้แล้ว ประมาณหนึ่งเดือนข้างหน้า เวลาที่จะต้องแต่งและพิมพ์ให้พร้อมจึงมีน้อย วันรุ่งขึ้นท่านก็ทรงพระอักษร และภายในสองสามวันต้นฉบับก็เริ่มส่งกันเข้ามา หมุนเวียนท่านต้องทำงานหนัก ให้เหมาะสมกับภาระของพระองค์ท่านเอง ไหนจะต้องทรงส่วนของพระองค์ท่านเอง ไหนจะต้องช่วยคิดเรื่องให้สมาชิกที่บัญชาอยู่อ่อน ท่านจึงต้องทรงพระอักษรงานดีกันแบบทุกคืน ในที่สุดหนังสือก็เสร็จสมประสงค์ ได้แจกทันในงานวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2480”¹

ผู้แต่งเสภาสภा มีพระนามและนามคั้งค่อไปนี้คือ	
กรมหมื่นพิทยาลงกรณ	วงประมวลภูมารค
พระยาอุดมพงษ์เพญสวัสดิ์	วงพญาไท
เจ้าพระยาพลดเทพ	วงคลาดเช็ก
พระยาสุรินทรราช	วงศากาแดง
เจ้าพระยาธรรมคักมนตรี	วงจุลนาค
พระยาปрабภากරวงศ์	วงสาคร
หม่อมเจ้านทริราษฎร์วัฒน์ รัชนี	วงห้องสนามหลวง
พระยาประกิจกลศาสตร์	วงหลังสวน

กลอนเสภาเรื่องนี้เนื้อร่องกัล่าวถึงสมเด็จพระพันวัสสา เสด็จออกว่าราชการ ณ ท้องพระโรง ตรัสถามความเป็นไปของกิจการบ้านเมืองจากขุนนางฝ่ายต่างๆ เช่น สมุหกลาโหม ออกกฎหมายคลัง ออกกฎหมายฯ ฯ ฯ บรรดาขุนนางเหล่านั้น ก็กราบบังคมทูลถวายรายงาน ซึ่งก็มีบัญหาต่างๆ คล้ายกับบัญญัติคือ ความเดือดร้อนของชาวไร่ชาวนา บัญหาทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย และบัญหาโจรสัยร้ายชุกชุม เป็นต้น ตอนสุดท้ายของเรื่อง สมเด็จพระพันวัสสาโปรดให้แต่งครีรัตนนชัยทำหน้าที่ประธานการประชุม เพื่อหารือแก้บัญหาเหล่านั้น เมื่อเสร็จการประชุม ครีรัตนนชัยก็ให้เมมยินรีบเขียนรายงานการประชุม เพื่อกราบบังคมทูลให้ทรงทราบ

เสภาสภាបeinเสภาทำนองย้ำล้อและวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างเปรียบเปรย ถ้อยคำที่ใช้ก็ง่ายๆ แต่มีความหมายดี และบางคำก็ใช้ภาษาอังกฤษแบบทับศัพท์บ้าง ก็คงถือว่าถ่องคือไปนี้

¹ รัชนทริราษฎร์วัฒน์ รัชนี, หม่อมเจ้า. นักกลอนน้อมเข้ามห. หน้า 61-62.

พระพันวสุ

◎ ปางนั้นสมเด็จพันวสานราไกรย
ในเรื่องคริชนนชัยนิทานเก่า
ออกขุนนางวางแผนท่าไม่เป็นฯ
เสด็จนาพระแท่นที่สีหบัญชร
พร้อมขุนนางทั่วกระทรงทบท่วงกิจ
ทรงประสิทธิ์ประสาทงานดังกาลก่อน
เด็จทุกชั้นปลูกสำราญสารนกร
ราชภารเสนเทษมเปรมปรีดี
ทรงบัญชาดุคิธรรมประจำเพ็ค
ฉลาดเลศภูมายหลาวยิถี
ไกรทำผิดคิดชักกล้าดี
อันควรที่โทษการสตานได
กึ่งทันท์อันระกนให้สมโภษ
เพื่อประโยชน์ความควรแก่ส่วนใหญ่
โทษพอดีกับทันท์ทุกวันไป
ทำนองในขอบโขคโค้ดอาญา
ผู้ซึ่เป็นชั้เมียผู้อ่อน
ปลูกให้ที่นกกลางคือฝึกให้กล้า
ทันท์แหนลึกเล็กใหญ่ใกล้ภาร
มีไว้หัดจารยานพวนนั้น
โจรผู้ร้ายหมายใจจะได้ทรัพย์
โปรดให้สับทั้งชาติทางสรรรค์
ไกรเบ็ควิทยุคังน่าซังมัน
เอาจ้านจ่อหนให้รักเก้า
คนบังหลวงน้อราษฎร์อุบากว์เหลือ
บัญญาติให้ใช้เกลือแก้เนื้อเน่า
กินสินบลให้กินแกลือสินเร้า
ทั้งแต่เช้านค่ำประจำวันฯ

◎ แต่ถ้าใครทำดีก็ต้อง
ประทานกอบโภยกองเป็นของขวัญ
นิรัฐมนตรีศักดิ์อัคฉนกันท์
เป็นรางวัลความชอบประกอบการฯ

◎ ๘ วันนั้นทรงเดชเสด็จออก
พระลานนอกสารบรรณทรงบรรหาร
ทรงสัชชาใช้ไถ่ตามทางรายงาน
เข้าทูลขานนาทบงสุธรรมและย้ำย
ปลดทูลถอนอ่านใบบอก
ทั้งหัวเมืองชั้นนอกและในด้วย
บอกน้ำฝนคันเข้าเค้าจะราย
ทั้งความบ่วยความไข้ในหัวเมือง
ใจผู้ร้ายบ้ายเหม็นลำเคญชั่น
ที่เห็นกรุ่นหรือชาหรือว่าเพียง
ราชภูมิสุขเสนหรือเคนเคียง
กับอกเนื่องถวายข่าวแก่ท้าวใหญ่

(ເສດຖາວອນປະມວນມາຮັກ)

พระพนวสา

◎ อ้อ ออกญาวยุวกษัตติ์ประเสริฐ
ประดักษ์ประเดิดยามจนต้องขนขวาย
ถ้าจะกล่าวคราวเกรนด์เสนสนาย
เงินจับจ่ายใช้สอยพอค่อยมี
แต่ถ้ากล่าวคราวเกรนเสนวิถ
จะหยิบยกมาหาก็ยกที่
มีความเห็นเป็นใจนสมัยนี้
วยุวกษัตติ์บึกซึ่งชี้ชัดๆ

(ເສດຖາວອນປະມວນມາຮັກ)

ออกญากรรมคลัง

◎ ครานน์ออกญาว่าการคลัง
ยินรับสั่งบังคับประนามหัตถ์

บรรยายเล่าตามเก้าที่บ่งชัด
ไม่อุทกทูลແຄลงเจ้งข้อความฯ

◎ อันเงินคงพระคลังยังมีพร้อม
ก่อຍค่อຍօอม ໄວ້ຖືກປີມລິນຫລານ
ເກັບສໍາຮອງເອາໄວ້ໃຊ້ໃນຍາມ—
ມີສົງຄຣາມຄຣາວໄຮ້ເທິຍບໍທັນฯ

◎ ເງິນສໍາຮອງເງິນຕຣາກໜາໄວ້
ເງິນເຫຼືອໃຊ້ທີ່ເປັນປອນດົກຝຶກຜອນພັນ
ເອົາຝາກແບ່ງກໍ້ຂອສທົກດອກເບື້ຍຄຣັນ
ຕະນອນພາຍຫັນແລກເວີຍນເປົ່າຍິນເງິນຕຣາງ

◎ ເງິນກ້ຳທັງໃນນອກຄອກກັນສົ່ງ
ສົ່ງໄດ້ຕຽງກຳຫັນດູນາຄ ໄມ່ພົາດທ່າ
ເງິນກ້ຽມຮ້ອຍລະຫກຍກສັງຫຼາ
ເປົ່າຍິນອັຫວັນຍະສີໃຈໃຈຕຽນฯ

◎ ສະບປະມານຮາຍຈ່າຍເຖິຍຮາຍໄດ້
ຈ່າຍສູງໄປຕົ້ງຮອນທັກໂທນບັນ
ໃຫ້ຮາຍຈ່າຍຮາຍໄດ້ໄລ່ເລີ່ມກັນ
ນັບເປັນອັນນະປະມານໄດ້ຜ່ານໄປໆ

(ເສກາສກາ ວົງຄລາດແຂກ)

ออกญากรรมนา

◎ ครานน์ออกญาบัญชาເກເທດ
ຍິນທຽງເຫັນເຮສຽງທຸລດວາຍ
ຂ້າວບັນທຶນອໍຍດ້ວຍປົກລາຍ
ມີເຫຼຸ່ມລາຍມາປະດັບປັບເອົງເປັນฯ

◎ ໂຮຄຣະບາທມາງວາຍຕາຍເກລືອນຖ່ຽນ
ເຈົ້າຂອງຢູ່ງຫາໄໝໃຊ້ດາກເຂົ້ນ
ກວ່າຈະໄດ້ແບບວ່າເລືອດຕາກຮົດເຈັນ
ທີ່ຕັ້ງວິ່ງເຕັ້ນເຫຼົ່າໄສ້ໜ້ອໄໝມໍ່ມາ

◎ ພັນທັນປຶກພໍາຈຳຈຳແລະ
ຫຼັງຈິນແຍະລຳບາກທີ່ຕັ້ງດາກຫຼັງ
ກວ່າຈະໜະໜາສັນກິນເວລາ
ຫວ່ານເຂົ້າລໍາໄປໄໝ່ກັນກາລາ

◎ ພອຫວ່ານເລັວຝັນສັນແຜ່ນດິນແກຮ່ງ
ເຂົ້າຫວ່ານແໜ້ງຫວ່ານຫ້ານໍາມາພລາງ
ເຂົ້າເບາສັນກຳຕາງເຫຼືອໄດ້ເຈືອຈານ
ເຂົ້າຫັນກຳຕາງໜ້າແໜ້ງແລ້ງພອດີ່ງ

(ເສກາສກາ ວັດລາດແຍກ)

ກຣມທ່ານ້າຍ

◎ ກຣນ້າທ່ານກຣມທ່ານ້າຍ
ພັ້ງຮັບສັ່ງບຣຍາຍໄໝ່ນຶ່ງອ່ອງ
ອັກຊຸນພັ້ນອື່ນດັດນັ້ນ
ຈຶ່ງທຸລຸຜົນເປັນເຈົ້າຕາມເຄົາຄວາມໆ

◎ ອັນສຸຮານາຮີກີພັບຕັບ
ຈະກຳຈັກຍາກແທ່ງຟື່ງແມ້ໜ້າມ
ອມເມຣິກາເລີກສຸຮາພຍາຍາມ
ໄໝ່ສໍາເລົງເຂົ້າຂານທີ່ຕັ້ງຄືນ
ສັນນິບາທ່ານທີ່ເລີກໂຮງຄນຫ້ວ
ແມ່ງນາມເນື່ອງມີທີ່ທຸກທ້ອງດື່ນ
ກົງໝາຍຫ້າມການພັນນັ້ນໄດ້ຍືນ
ວ່າຄນ້າມີນັກງົງໝາຍມາກມາຍນັກາ

◎ ສິ່ງເຫຼົານີ້ແມ່ນນີ້ກັບຈີ້ວ່າ
ສຸຮາກລົ້າຍົດມີຄຸນຫັນ
ນາວີໂລກນາທາຄ້າຄວາມຮັກ
ກີພາຊັກຊື່ດຣສັດໝາດພັນນາ

◎ ດຽວກັນຂ້າມແລ້ວານອບາຍນຸ່າ
ຮັກສູນກຸກທຸກໆຄັດຕ້ອງອັດອັນ
ກີເລີສພາຫານຳດຳນັກຮ້ານຄຣາມຄຣັນ
ຈຶ່ງເປັນອັນຕ້ອງຫັ້ມປຣາມໄວ້ ພ.

(ເສດຖະກິດ ວິໄລ ວິໄລ ວິໄລ)

ຕົວອົນນັບ

◎ ຄຣານິ້ນ ຮັນນັບຢີໃຈສະກັນ
ເນັບລັດັກນັ້ນປະຫານເປັນກາຣໃຫຍ່
ສຸມໜະກະລາໂທມກລ່າວໂນມ້າໃຈ
ສຸມໜະນາຫັກໄທຢາລ່າວໄຊຄວາມ
ອື້ກັກຈຸກສົມກົງວິກິຣມເກີຣຕີ
ພຸດຄະເວີຍຄັນໃຈໃນສະນາມ
ຍັງອອກຢາໄຫຍ່ ວິໄລນາມ
ຜັດຄາມປ່ອງອັນນຳພັ້ງ
ຄືດເຈີຍມັກລົງຈົງກົງວ່າໂຈ[໌]
ຫົວເຮົາໂຕເຕົວຫາທ່າໄມ່ຂັ້ນ
ໜ່ວຍເບຼື້ອ 7, ມັນສມອງມີຮອງຮັງ
ດຳຈະໜັງນໍາຫັນກັບຈະແພ້
ທ່ານໜີແຈງແຈ້ງທາງຫລາຍອຍ່າງນັກ
ເຮົາປະຈັກຍໍ່ຫຼືໄນ່ກີໄມ່ແນ່
ດຳຄວາມຄືດຄືດກັນຈັນພັນແປຣ
ເໜື່ອນຮັງແກນນັນສມອງໃຫ້ພອງພັງ

໧ ດ.

◎ เสริมปรึกษานักประชุมเมื่อครั้งแสง
ตะวันแล้งลับเลือนแสงเดือนไข่
ต่างก็อลาภันสนั่นไป
รับกระลักษณ์บ้านบ้านอุราช

◎ ชนนชัยให้สมัยร่วมเขียนหมึก
คำบันทึกการประชุมปั่นปรึกษา
ทุกถ้อยธรรมนิทรรศน์ประชา
เสนอภาชิตประทีป “รับอย่าร้อน”

(เสภาสภา วงศ์ประมวลมารค)

ปดุษณาเดลิงศก

เรื่องนี้เป็นกลอนที่ น.ม.ส. ทรงนิพนธ์ และพิมพ์แจกเนื่องในโอกาสวันขึ้นปีใหม่
วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2481 ดังพระนิพนธ์คำนำในตอนทันว่า

◎ ฉันแต่งกลอนเล่น ๆ ไม่เป็นเรื่อง
พอเป็นเครื่องเพลิน ใจว่าไม่ว่าง
หน่ายหนังสืออื่น ๆ อันคืนว่าง
ต้องเขียนบ้างอ่านบ่อยทนอยทนน
มันมากมายหลายเรื่องเป็นเครื่องเบื้อ
เหมือนสามเสือสักหลากมาสกิมหันต์
ครั้นเหื่อไหลงโคลยอ้ายไม่น้อยวัน
กีฟูนผลันถอดเสือให้เห่อวย
เหนอยหนังสือชนิดหนักจะพักผ่อน
จึงเขียนกลอนเบา ๆ เหมือนเงาฉาย
ใจรับอ่านผ่านตาถ้าทำนาย
ก็คงทายผิดพลาดไม่อาจตรอง

ทายว่ากลอนเรื่องอะไรทายไม่ถูก
กลอนไม่ถูกแนวความคิดประسن
จะไปไหนซ่างมันไม่บรรจง
ใจจำเนะเพียงคิดประดิษฐ์กลอนฯ

◎ แต่งสำรับพิมพ์เล่นเป็นของแขก
ความเปลกราชชักขัยย้อน
ท่านรับจากชาวกลับไปหลับนอน
จงอ่านก่อนจึงมีอยาจลวยเลย
ฉันแต่งเล่นแก้เบื้อเมื่อไม่ว่าง
ท่านอย่าหมายว่ากลอนน้านนะท่านเขย
ถ้าโฉนดเจาเบาความกี تمامเคย
แต่งสังเวຍความว่างให้ห่างงานฯ

◎ สมคืนนั้นแจกวนแรกน้ำ
พร้อมด้วยคำอวยพรกลอนประسان
วันปีใหม่ไสเกษมอ้มเอมนาน
ให้ท่านอ่านเล่นฯ เย็นท้าย
ปุษณาเปลกราชล้วนแหกออก
จะออกนอกลู่ทางไปข้างไหน
ถึง kob จริง kob เล่นไม่เป็นไร
ใจคงใส่สุขสวัสดิ์อยู่อัตราฯ

(ปุษณาเดลิงค์ หน้า 302.)

ปริศนาที่ น.ม.ส. ทรงกล่าวถึงอันเป็นเนื้อร้องของปุษณาเดลิงค์เรื่องนี้คือคำว่า “ศึกษา” “รักชาติ” และ “ชีวิไลเซชัน” คำว่า ศึกษา ชี้ว่า ทรงกับภาษาอังกฤษว่า Educated Man นั้น น.ม.ส. ทรงสงสัยว่าคือคนที่มีคุณลักษณะอย่างไรกันแน่ เพราะบางคนเรียนจนจบมหาวิทยาลัยและได้ปริญญาต่างๆ แล้ว ก็ยังไม่นับว่าเป็นศึกษาหรือ Educated Man ในที่สุดพระองค์ทรงกันพบคำตอบในหนังสือภาษาอังกฤษเล่มหนึ่ง กล่าว

ถึงลักษณะของ Educated Man ไว้ 6 ประการด้วยกันคือ ความสามารถในการใช้ภาษา
กริยามารยาทดี มีรสนิยมดี มีวิจารณญาณ ใฝ่รู้ใฝ่เรียนอยู่เสมอ และสามารถนำความรู้
ความคิดไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ พระองค์ท่านจึงนำมาสรุปไว้แล้วอธิบายขยายความต่อไป
ดังนี้

Tests of an Educated Man

◎ หลักที่ 1 ศึกษาวิทยาสาร
ย้อมชำนาญแวนนัยใช้ภาษา
พูดกับเนื่องเจဉก์แบบแบบวรา
ไม่บอ ๆ บ้า ๆ ภาษาคนฯ

(language)

◎ หลักที่ 2 ส�าขาว เป็นญาณยิ่ด
ความประพฤติที่งามอร่ามผล
จำแนกบรรยายส่ง่าทน
ถ่องถอกความเป็นเย็นกระเมນฯ

(good manners)

◎ หลักที่ 3 good taste มีเลคไซ
(ถ้าแปลให้ตรงผึงก์เก่งแสน)
กุสุมรสสกสะอาทไม่ขาดแคลน
เปรียบเหมือนแวนส่องสว่างกระจ่างแท้ ๆ

(good taste)

◎ หลักที่ 4 รู้ตรอง ให้ถ่องเที่ยง
ทั้งความเอียงความตรงบpingให้แน่
ความทุนหันพลันแล่นใช้แผนแดด
มีเบะแสฉันไดก์ไกร่ตรองฯ

(reflection)

◎ หลักที่ ๕ ของไม่หยุด, ไม่สุดเทิน
เพียรกระเดิบสารพรมนั้นสมอง
รู้ไม่พออยู่เป็นนิตย์คิจจะลอง
ดำเนินกลองบัญญาวิชาการฯ

(*growth*)

◎ หลักที่ ๖ แปลความคิดประดิษฐ์ให้
เป็นความทำขึ้นได้โดยนัยผ่าน—
ทั้งความรู้ความคิดพิสูจน์
คิดไม่นานทำได้ตั้งใจคิดฯ

(*translation of thought*)

◎ เข้าว่าลักษณ์ทั้งหกยกเป็นหลัก
เพื่อประจักษ์ใจสำนึกเป็นศึกษา
Educated Man แสนโสดิก
ชวลิกบัญญาวิชาชาญาณฯ

(ปฤមณาเตลิงศก หน้า 304-305.)

Correct Use of Language

◎ ที่ว่า Educated Man แสนประเสริฐ
มีข้อเชิญชี้นชี้อีกภาษา
ไม่โกะไก่ได้ถลากจากทำรา
ใช้ภาษาถูกท้องทำงานองที
อันคำเขียนคำพูดที่ดูกดีม
ย่องปลาบปลื้มใจประจักษ์เป็นศักดิ์ศรี
สำภาษาเสียงเครืองเงึงให้กี
คือเงึงที่จะไม่ใช่มื่อไรเลย
มีภาษิตคำไทยว่าไว้เที่ยง

ว่า “สำเนียงสื่อภาษา” เจ้าช้าเอี่ย
 คำพิค ๆ คิดขามเหมือนหนามเทย
 อาย่าเฉยเมยพึงระวังทั้งห้าย
 ภาษาเปรียบเทียบกต้องส่องความคิด
 ภานน้ำใจกจากาเห็นได้เด่นใส
 ถ้าเขียนพูดปูดเปื้อนเลอะเลื่อนไป
 กัน้ำใจทุกจะแจ่มแหร่์มฤทธิ์
 เงาพระปรางค์วัดอรุณอรุณส่อง
 ย้อมผุดผ่องกว่าเงาแห่งเทาธิฐ
 ก็คำพูดนั้นเล่าเงาความคิด
 เปรียบเหมือนพิษพักตร์จะโงกระโหลกทึก
 สำนวนเขียนชุ่รุระเหมือนมะกรูด
 สำนวนพูดคระคระเหมือนมะอก
 ผู้อ่านฟังหงส์หงส์สันยินแล้วนึก
 ว่าคณถือบัญญาผ้าชั้รัว ๆ

(ปฤษาเดลิงศก หน้า 305-306.)

สำหรับคำว่า รักษากิ และ ชีวิไลเซชัน น.ม.ส. ทรงกล่าวไว้อย่างน่าคิด ดังทั้ว
อย่างบางท่อนที่ยกมาต่อไปนี้

◎ ความ “รักษากิ” คืออะไรครรซ์เก้า
 ช่วยบอกเล่าให้ส่วนเหมือนอย่างไห
 ท่านรักษากิท่านกระหนนกัวรักกิคร
 คือไฟทหรือไฟที่ใจดล ๆ

◎ สยามเป็นพื้นดินหินແນ້.
 หัวยแผลถ้าภพนาສົດທ
 ชาวยสยามคือว่าประชาชน
 มีฝ่าปนไทย ฝรั่ง ยิ่กหั้งจีน

ยวน พม่า มอง แยก ผู้แปลกเสียง
 ชุม กะหรี่ยง เฉิน ข่า บ៉ុយ្យាតីន
 อย់គោយកានមានាកំបានបិលហ៍
 កិនសតិនាន់នាំតាមគោយកាន
 បង់ໄមឃើញឈើមិនឈើ ឈើមិនឈើ
 រំវែនឈើមិនឈើ ឈើមិនឈើ
 ដៅជាតាមកាសាបូចានន័រ
 ឈើសំកញ្ញឈើវិរកុកបុក ឈើទីរោា

(ប្រុមណាខេតុលិកក នាទី 311.)

◎ អនីងនីងឃើញឈើបុរិប្រុមណា
 ឱងដើរហាលក្សានានាជាមួយ
 វាថិវិត្វឈើលិខិនពរន្តរាយ
 មីកាមុមាយវារក្រវារក្រវារក្រវារ
 សិងទីរីកិវិត្វឈើសំវិរនេះ
 ឈើនបោះឆ្នោះខាងនាងរឹងលំ
 មួនបីនកំពុងកុងអ្នករំម៉ោង
 តែងឈើមិនឈើ ឈើមិនឈើ ឈើមិនឈើ

◎ ាាំនាខាហីវូ, ីវូវីវូវីវូវីវូ
 ឈើយីនីយីការវាតាមីតាមីតាមី
 សិងទីរីកិវិត្វឈើតិតិតិតិតិតិ
 កីូអាំនាខាហីវូីនិនិនិនិនិនិ
 ការុមុំុមុំុមុំុមុំុមុំុមុំ
 ឱងប្រាក់ប្រាក់ប្រាក់ប្រាក់ប្រាក់
 ឈើមិនឈើមិនឈើមិនឈើមិនឈើ
 ឈើមិនឈើមិនឈើមិនឈើមិនឈើ
 ឈើមិនឈើមិនឈើមិនឈើមិនឈើ

ขนไบบันไใหหลงดังประสังค์
ชัยขย้ำย่ามีจัน
ที่จะปลงซีพคนปล้นเอาไปฯ

(ปฤษาเดลิ่งคัก หน้า 313-314.)

ฉบับสคุดีสังเวยสมโภชพระมหาเสวตฉัตร

น.ม.ส. ทรงนิพนธ์ฉบับสคุดีสังเวยสมโภชพระมหาเสวตฉัตรไว้เล่มหนึ่งและพิมพ์
เสร็จในปี พ.ศ. 2475 เนื่องจากมีพระบรมราชโองการลงมาว่า ฉบับสคุดีสังเวยของเดิมเน้น
ယามเกินไป ต้องใช้เวลาอ่านเป็นชั่วโมง ๆ และใจความก็ซ้ำกัน จึงมีพระราชประสังค์ให้
น.ม.ส. ทรงแต่งขึ้นใหม่ ให้ย่อความลงไปให้สั้น พระองค์ท่านทรงรับฉลองพระเศษพระ-
คุณด้วยเต็มพระทัย แท้เมื่อทรงแต่งเสร็จ และพิมพ์ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเป็นที่พอพระราชนูญ
หากยังแล้ว ปรากฏว่าต้องเลิกใช้ เพราะบีนั้นของการสมโภชพระมหาเสวตฉัตร กล่าวกันว่า
น.ม.ส. ทรงเสียดายผลแห่งความทั้งพระทัยที่จะได้ฉลองพระเศษพระคุณอีกสักครั้งหนึ่งหลัง
จากที่ได้ทรงแต่งบทให้เรือขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายมาแล้ว พระองค์ท่านจึงทรงบันทึกไว้ในหนังสือ
เรื่องนั้นก่อนวันสั่นพระชนม์เพียงเล็กน้อยว่า

“ฉบับในสมุดนี้ดูเหมือนจะเป็นขันเดียวที่ข้าพเจ้ากรมหมื่นพิทยาลงกรณ์แต่งแล้ว
ไม่ได้ใช้ประโยชน์ดั้งนี้มุ่งหมาย จึงควรจะบันทึกเรื่องไว้

“เมื่อ พ.ศ. 2475 เมื่อ “เปลี่ยนแปลงการปกครอง” แล้วได้สองสามเดือน
เสนาบดีกระทรวงวัง (เจ้าพระยาวารพงศ์พิพัฒน์) มีจดหมายมาถึงข้าพเจ้าว่า มีพระราชโอง-
การให้ข้าพเจ้าแต่งฉบับสคุดีสังเวยสมโภชพระมหาเสวตฉัตรใหม่แทนของเก่า

“แต่บีนั้นของการสมโภชพระมหาเสวตฉัตร แลเลิกมาจนบัดนี้ ฉบับนี้จึงไม่เคย
ใช้เลย

“ถึงแต่แต่งฉบับในสมุดนี้แล้ว ข้าพเจ้าไม่ได้แต่งฉบับอีกเลย หากจะมีบังก์
เพียงแต่เล่น ๆ สองสามบรรทัดเท่านั้น”¹

¹ พระประวัติและพระนิพนธ์ของพระราชวงศ์เชื้อ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิง
พระศพพระราชวงศ์เชื้อ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ วันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2491) หน้า 78.

พระนิพนธ์ร้อยกรองอัน ๆ

บทพระนิพนธ์ร้อยกรองของ น.ม.ส. นอกจากที่กล่าวมาแล้วข้างมือก็จำนวนหนึ่งที่ทรงนิพนธ์ลงในหนังสือพิมพ์ประมวลวันโดยทรงร่วมกับท่านผู้แต่งอื่นๆ ทำนองเดียวกันกับเมื่อทรงแต่งเรื่องเสภาสภาก ซึ่งต่อมาห่อรวมเข้ากับทรัพย์วัฒน์ รัชนี ได้ทรงรวบรวมไว้ในหนังสือนักดรามาบอนบอนเข้าเช่น ไดแก่ สักรواปปะณณีย์ตอนศึกษา กัณฐ์ สักรวារามาเลือกทั้งสักรواชาดชายสามโภสต์ เป็นตน นอกจากนั้นที่ทรงแต่งเป็นร้อยกรองอื่นๆ ก็มีเช่น กพญ เรืองศรัณณ์ชัย บุคละครเรืองศรัณณ์ชัย นิทานกันโน้กรามเกียรต์ และ นิทานกอลอน พาไป เป็นตน ทั้งนี้ไม่นับรวมบทร้อยกรองสั้นๆ ที่ทรงไว้ในหนังสือต่างๆ อีกมากมาย

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างบทพระนิพนธ์ร้อยกรองอันๆ ของ น.ม.ส. เท่าที่พожารับรวมมาได้

◎ สักรวารับสั่นไหหัด
รับด้วยบทสักรวากันน่าสู
กลศึกคึกค้านกเชาคู
ท่างกูกุโง่ร้องกึกก้องดัง
เชญพระรามลงมือกระพือเสียง
ใสสำเนียงแท้เท่าที่เป่าสั้งช์
พระรามวงพญาไทรreiraครั่ฟั่ง
จางเริ่มรังสฤษดิ์กอลอนชั้นก่อนเยยฯ

(สักรواปปะณณีย์ตอนศึกษา กัณฐ์)

◎ สักรวามีกระหนกกวายักษชา
ฉวยหัวปลาหนีบแน่นไม่เด่นหนี
จึงยักษีรีดลันไปหันที
ฉวยหัวปลีหนีบไว้มิให้ชิง
ไหหนหัวบลิงทึงชัวงไว้ข้างไหหน
จังชี้ให้แจ้งประจักษ์แก่ยักษ์
ເອอนนັ້ນແນ່หัวปล梧สะควາງริง
ຍักษ์กวากควรคุ่นวึงเข้าสิงເອຍฯ

(สักรวារามาเลือกทั้ง)

◎ สักวราหน้าเฉยเฉยกว่า
 สามโนบสก์ท้าสมสู่เป็นคู่สอง
 บั้จารณ์เหมือนเรียงเคียงประคง
 กับนวนล้อง “สามหย่า” โสภាពรรณ์
 ฉันไกร่ส่องมือช่วยกวยสักนิด
 อาย่าจับผิดเกรี้ยวโกรธถือโทษฉัน
 เพียงแต่ “ร้าง” ได้ใหมฉันไดกัน
 หรือแม่นมั่นใจว่าต้อง “หย่า” เอยา

(สักวราชุดชายสามโนบสก์)

◎ ผ่านห้องธนนชัย	ที่ถูกนำไป
กลับมาเกิดใหม่	ได้หล่ายชวนบี
นวชเป็นสามเณร	แจ้งเจนคัมภีร์
บัญญาพาที	ไม่แพ้รักร
ธนนชัยไคลคลา	ไปถึงคงคาน
เนรพายเรื่อมนา	รับข้ามส่งให้
เนรยืนพายเรือ	นำเบื้องสุกใจ
ยืนพายทำไม้	นั่งพายชีเนร
เจ้าเณรทัวร้าย	นั่งลงบนพาย
ได้ความตามหมาย	“นั่งพาย” ดังเกณฑ์
ธนนชัยบอกว่า	อย่าพาคระเวน
จงพารีอูเบน	ขึ้นบกตามใจ
เนรพุงเข้าราก	ว่าเชิญขึ้นบก
ดังที่ปสก	ว่าตามหฤทัย
ธนนชัยเสียที	เนรนี้ทำได้
เกิคมาภูไม่	แพ้รัผคันนา

(กพย์เรืองศรีธนนชัย)

◎ ແຄລັງປາງປ່ຽນເຈົ້າ	ຈອມພາ
ສົດຖຸເນຸເວັນພວາ	ຫວັນເກີນ
ພູງໄກໄລ່ພູກກາ	ນາກແທກ
ໄກລາສໍາຫັກບິນແນ້ນ	ບິດນູ້ຕະແກງ ວ
◎ ບັນຍ້າຫາພ້ອເລີ່ມ	ພາລີ
ຈອນດືນບິນທິມນີ້	ເກີຍຮົກວັງ
ລົງຈົງແຕ່ລົງທີ	ນີ້ເກົ່າ
ແຮງປະນາພາຫມືນໜ້າງ	ທ່ານໃຊ້ລອເງາ ວ
◎ ວານຮວອນນາດໃຫ້	ຮາງວັດ ເຂານາ
ກ້ວຍຂົນນິຍົງນາວີ້ອັນ	ເອີ່ມທັນ້າ
ພຣະກອບວ່າເອກັນ	ຈັກຈັກ ໃຫວາ
ແມັນໄມ່ເຮັມແລ້ວໜ້າ	ສບດໃຫ້ເອັ້ນດອງ ວ

(ນິການກັນໃຊ້ກວາມເກີຍຮົກ)

◎ ຍັງມີຢາຍກະຕາປະສາຍາກ
ແສນລຳບາກນິ້ນຈຳທຳນາໄວ່
ແກມີຫລານຜຸກຜ່ອງນວລຍອງໄຍ
ຜົວດັງໄຂ່ຮູປກຮັງຄົ່ອອົງຄົນທົ່ງ
ໂລ້ລຳບາກນາກມາຍຢາຍກະຕາ
ທັງປຸລູກຄົ້ວປຸລູກງາເພື່ອຫາສິນ
ຍັນພລື່ພົກເຄື່ອງເກຣື່ອງຫາກິນ
ເພອງສັນສົງຄຣາມຍາມຝັນແລ້ງ
ຝຽ້ງຮັບກັນໃຫຍ່ເຮົາໄປໜ່ວຍ
ຮົງມັວຍແປລື່ອງໄປນ້າໃຈແຫຍງ
ສັນອາວຸຫສຸດເສຍີ່ຍົງເອີ່ງຕະແກງ
ທຳທັນ້າແທ້ງອນອັນຂອ່າໄມກົງ ວ

(ນິການກົດອອນພາໄປ)

◎ แน่เชี้ยเอคิเทอร์ เรายอเสนอคำถ้า โกรก็ครามสักเต็อ เน้อความว่า สิวิไลซ์ ว่ากะไรกันเน่น มากแต่สิ่งอันใด เราเห็นในหมายเหตุ กล่าวเลกไว้ต่างๆ บางอย่าง ว่าแก้ลง สรุปการเกงขาแกบ อีกเสื้อแบบอังหม้อ ปลอกคอแข็งค้าค้าง สรุปเกือก บางบีบเท้า ยกก้าวไม่เทะกะ เทะแต่งตัวงาม อาจนำความสิวิไลซ์ มาหันใจทันท่า จน กายเป็นปูรุ บังชมว่าตัวเข้า ย่างเข้าเงาสิวิไลซ์ อญี่แห่งไหนนิกเห็น แกลงว่าอยู่จันทร์ ส่งเงามาปักหัว บังอาวัตัวว่าเดิน คำนินสุสิวิไลซ์ ไปทางไหนกันเชย์ อาย่าเยี้ยวนช่วย บอก ชาวบ้านนอกของดาม อยากร้าบความสิวิไลซ์ บังว่าไครหรูhra รู้ภาษาฝรั่งนอก พูดเสียงออกฟอดแฟด จึงข้อแรคสิวิไลซ์ บังก์ไข่คำกล่าว ว่ามีข่าวหมายเหตุ เทคน์ความ ดีความชั้ว กลั้นเท้าแซมแกรมจริง บอกเรื่องซิงเรื่องลักษ์ กล่าวว่าตัวกัวว่าเดือน พิมพ์หลายเดือน ก์หลาย อธิบายไม่สั้นสุด ล้วนๆ กดเข้าสิวิไลซ์ จนหัวใสล้านโล่ บังโก่กออาวดี บังไว้ ที่ไว้ท่า บังว่าข้ายังเด็ก หนูเล็ก ๆ ร้อย ๆ บังพูดพลอยหาอัญ มีสาระพักสาระเพ ล้วน อุปเทหสิวิไลซ์ พังไปไม่สุดสั้น วนกลากยกชั้น ออกให้เราเห็น หน่อยโวยา

◎ เอดิเทอร์ลดอกไว้	وانไก
คำเพรียกเรียกสิวิไลซ์	นั้นเชย์
มาจากรัฐไทย	ฝรั่งชาติ กลิงค่า
แปลว่ากระไรเวย	ตอนให้หายแกลง ๆ

(บัญชาสิวิไลซ์ จาก “กลกวิทยา”)

สรุปพระนิพนธ์ประเกตร้อยกรอง

น.ม.ส. ทรงนิพนธ์วรรณกรรมประเกตร้อยกรอง ไว้เป็นจำนวนไม่น้อย พระนิพนธ์ เรื่องสำคัญ คือ สามกรุง ซึ่งประกอบด้วยร้อยกรองหลายชนิดคือ โคลง ฉันท์ การพย์ กลอน และร่าย หรือที่รวมเรียกว่ากวีวัฒน์ เรื่องนี้ทรงนิพนธ์ขึ้นโดยอาศัยเนื้อความตามพงศาวดาร ไทย ส่วนอีก 2 เรื่องคือ พระนลคำฉันท์ และ กนกนกร นั้นทรงได้เก็บเรื่องมาจากวรรณคดีสั้นสักฤทธิ์ แต่ทรงนำมาจากที่เปลี่ยนภาษาอังกฤษแล้ว เรื่องกนกนกรทรงแต่งเป็นกลอน หากหันเรื่อง ส่วนพระนลคำฉันท์นั้นแต่งเป็นฉันท์ชนิดต่าง ๆ และการพย์

มีบทพระนิพนธ์ร้อยกรองอยู่ 2 เรื่องที่ น.ม.ส. ทรงได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้แต่งขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อใช้ในงานพระราชพิธี คือ เหตุเรือ และ ฉบับสุดที่สั่งเวยสมโภชน์พระมหาเสวตฉัตร ซึ่งพระองค์ท่านก็ทรงรับนลองพระเดชพระคุณด้วยเต็มพระทัย แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า บทพระนิพนธ์ของพระองค์ท่านมีโอกาสได้ใช้ในงานพระราชพิธีเพียงเรื่องเดียวคือ เหตุเรือ ซึ่งแต่งด้วยภาษาพยานีและโคลงสี่สุภาพ ส่วนฉบับสุดที่สั่งเวยสมโภชน์พระมหาเสวตฉัตรนั้น ไม่ได้ใช้เนื่องจากเป็นงบทพระราชนิพิธีดังกล่าว

บทพระนิพนธ์ร้อยกรองบางเรื่อง น.ม.ส. ทรงนิพนธ์ร่วมกับกวีหลายท่านในสมัยนั้น เช่น เสภาสภา ซึ่งแต่งเป็นกลอนเสภา สักรواปปะยนต์ และ สักรวาชาตุต่าง ๆ ซึ่งแต่งเป็นกลอนสักวา นอกจากนั้นก็มีบทพระนิพนธ์ร้อยกรองเรื่องอื่น ๆ ที่ทรงไว้ไม่ยาวนัก เช่น ก้าพย์เรื่องศรีชนนชัย ทรงแต่งเป็นก้าพย์ชนัญชัยang 32 (คัดแปลงจากก้าพย์สุรังค-นางค 28) บทละครเรื่องศรีชนนชัย ทรงแต่งเป็นกลอนบทละคร นิทานกันโซกรรม-เกียรติ ทรงแต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ นิทานกลอนพาไป ทรงแต่งเป็นกลอนสุภาพและมีพระนิพนธ์ร้อยกรองประเกทต่าง ๆ ทรงไว้สิ้น ๆ ในหนังสืออื่น ๆ อีกมากมาย

บทพระนิพนธ์ร้อยกรองอีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจมากคือ ปจญนาเถลงศาก ซึ่งทรงไว้เป็นกลอนสุภาพ เรื่องนี้นับว่าได้ให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง สำหรับนิสิตนักศึกษาทุกคน และทุกยุคทุกสมัย

บทพระนิพนธ์ประเกทร้อยกรองของ น.ม.ส. เกื้อบุกเบิกเรื่องเป็นที่นิยมและกล่าวขวัญถึงในหมู่ผู้อ่านก้าพย์กลอนตลอดมาแต่ทันจนกระทั่งทุกวันนี้ จึงน่าจะได้พิจารณาแก้ท่อไปว่า บทพระนิพนธ์ของพระองค์ท่านก่อปรัชญาและคีดีนเป็นพิเศษอย่างไร